PRIRODA

Raport

Ministria e Mjedisit dhe
Planifikimit Hapësinor

AMMK

Agjencia për Mbrojtjen
e Mjedisit të Kosovës

KOSOVSKI INSTITUT ZA ZAŠTITU PRIRODE

IZVEŠTAJ O STANJU PRIRODE

2008 - 2009

Priština, 2010

Štampanje ovog izveštaja je finansijski podržan od strane Programa za razvoj ujedinjenih nacija UNDP), a sadržaj ovog izveštaja nije odgovornost UNDP-a.

“Priroda i biodiverzitet, životna sredina i nacionalno nasleđe predstavljaju obaveza svakog lica”

USTAV REPUBLIKE KOSOVO

Poštovani čitaoci, ljubitelji prirode

čovek i priroda su živeli u potpunoj harmoniji još od praistorijskog doba, bivajući uvek jedna nedeljiva celina. čitave generacije čovečanstva su preživele koristeći dobra prirode, i koristeći iste na pravilan način. Šume, pašnjaci, izvori voda, životinje i biljke, odigrale su veoma značajnu ulogu u razvoju ljudskog društva.

Nažalost, generacije modernog doba, više nego ikad, utiču na rušenje ekološke ravnoteže na našoj planeti. Uništavanje šuma, staništa, nekontrolisano korišćenje prirodnih resursa, čine samo neke od ljudskih aktivnosti, posledice kojih su već evidentne. Kao nikada ranije, broj vrsta koja nestaju, i onih kojima je opstanak ugrožen, dobija alarmantne razmere. Smanjenje vodnih resursa, suše, prirodne nepogode, topljenje polarnih ledenih stena, čine samo neke od različitih klimatskih promena, koje se danas primećuju u svakom delu zemaljske kugle.

Uprkos činjenice da sadašnje generacije imaju brojne potrebe za ispunjavanje njihovih zahteva, naša moralna je obaveza je da budućim generacijama ostavimo u nasledstvo bogatu i raznoliku prirodu, onakvu kakvu smo nasledili od naših predaka. U savesti današnjeg čoveka je da razmišlja o budućnosti generacija koja će dolaziti, u našim je rukama da odlučimo o sudbini brojnih vrsta kojima preti potpuni nestanak. Stoga, krajnje je vreme da naša delovanja usmerimo u korist prirode i budućnosti naše planete. Iako se zaštita biodiverziteta smatra jednim od najvećih izazova sa kojim se suočava čovečanstvo danas, mi moramo imati na umu da je svako živo biće ove planete vredno i da ima pravo na opstanak, isto kao i čovek.

Kosovo se, iako mala zemlja na karti sveta, karakteriše bogatom prirodom, sa pejzažima, raznovrsnim biljnim i životinjskim svetom. I naše prirodno nasleđe se suočava sa stalnim pritiskom od nekontrolisanog i neplaniranog korišćenja. Uprkos tome, mi se zalažemo za intenzivirane napore očuvanja i zaštite tih retkih prirodnih vrednosti. Izradom efikasnih politika za zaštitu prirode, uvećanjem površine zaštićenih zona, poboljšanjem kvaliteta upravljanja takvim oblastima, zaštitom retkih biljnih i životinjskih vrsta i zaštitom šuma, mi ispunjavamo obavezu da narednim generacijama pružimo priliku da vide i uživaju u retkim prirodnim bogatstvima Kosova.

Dr. Sc. Ilir Morina,
Izvršni šef AZŽSK

Sadržaj

Pokazatelj skraćenica..... 1
Pokazatelj tabela..... 2
Pokazatelj slika..... 2
Uvod..... 5
1. Kratak pregled zaštite prirode na Kosovu..... 6
2. Ciljevi zaštite prirode..... 7
3. Klasifikacija zaštićenih zona..... 8
4. Hronologija zaštićenih zona..... 12
5. Zaštićene zone prirode..... 15
6. Stanje zaštićenih zona..... 35
7. Biodiverzitet..... 69
8. Regionalne i međunarodne inicijative i aktivnosti..... 76
9. Pravni i institucionalni okvir..... 81
10. Problemi i preporuke..... 86
11. Literatura..... 87

Pokazatelj skraćenica

AKEO	Asocijacija za kulturu, edukaciju i obrazovanje
AZžSK	Agencija za zaštitu životne sredine na Kosovu
AšK	Agencija šuma Kosova
EZ	Evropska zajednica
BfN	Federalna agencija Nemačke za zaštitu prirode
KBK	Konsolidovani budžet Kosova
CITES	Konvencija za međunarodnu trgovinu ugroženih vrsta
OZŽS	Odeljenje za zaštitu životne sredine
DNP	Direkcija nacionalnog parka
ENVSEC	Pokret za sigurnost i životnu sredinu
FAO	Organizacija za hranu i poljoprivredu (Food and Agriculture Organisation)
GTZ	Nemačka tehnička saradnja
SLK	Službeni list Kosova
HMIK	Hidrometeorološki institut Kosova
KIZP	Kosovski institut za zaštitu prirode
IPP	Institut za prostorno planiranje
IUCN	Svetska unija za očuvanje prirode
IYPE	Konačni sastanak planete Zemlje
KFOR	Snage Kosova
KFOS	Kosovska fondacija za otvoreno društvo
PBč	Program biosfere i čoveka
MPšRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MžSPP	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije
UN	Ujedinjene nacije
NVO	Nevladina organizacija
NP	Nacionalni park
APKžS	Akcioni plan Kosova za životnu sredinu
ProGEO	Evropsko udruženje za očuvanje geološkog nasleđa
VLADA	Vlada Republike Kosova
REC	Regionalni centar za životnu sredinu
KSžS	Kosovska strategija za životnu sredinu
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoji
UNEP	Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
UNSECO	Program Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
PUžS	Procena uticaja na životnu sredinu

Pokazatelj tabela

Tabela 1 Zaštićene zone prirode po kategorijama
Tabela 2 Zaštićene zone
Tabela 3 Stanje divljih životinja u nacionalnom parku “šar planina” za 2008.
Tabela 4 Prirodni spomenici isključeni iz registra zaštićenih zona
Tabela 5 Ilegalne intervencije u zaštićenih zonama 2008-2009.
Tabela 6 Zone predložene za zaštitu po opštinama
Tabela 7 Vrste riba u rekama: Beli Drim, Lap i Drenica
Tabela 8 Zakoni koje je usvojila Skupština Kosova a koji se odnose na životnu sredinu
Tabela 8 Nacrti zakona

Pokazatelj slika

Slika 1 Zaštićene prirodne zone Kosova (1953 - 1970)
Slika 2 Zaštićene prirodne zone Kosova (1976 - 1988)
Slika 3 Zaštićene prirodne zone Kosova (2002 - 2008)
Slika 4 Pejzaž iz nacionalnog parka “šar planina”
Slika 5 Bifurkacija reke Nerodimka
Slika 6 Slika rezervata Rusenica
Slika 7 šume belog bora u rezervat Prevale
Slika 8 Pejzaž rezervata Ošlak
Slika 9 Slika rezervata Veliki bor (levo) i Ošljaka
Slika 10 Slika Rugovske klisure
Slika 11 Kristali u pećini “Velika klisura”
Slika 12 Termalni izvor u Banji kod Istoka
Slika 13 Platan (Platanus orientalis) u Marašu kod Prizrena
Slika 14 Kompleks stabala Quercus pubescens u Likošanu
Slika 15 Kade u pećini Radavca
Slika 16 Termalni izvor u Banji kod Srbice
Slika 17 Kanjon Belog Drima kod “Svetog mosta”
Slika 18 Slika vodopada Belog Drima
Slika 19 Stalaktiti Gadimske pećine
Slika 20 Vodopadi i jezera Miruše
Slika 21 Rekreativna zona parka Grmija

Slika 22 Planinski masiv Prokletije
Slika 23 Mapa zoniranja nacionalnog parka “šar planina”
Slika 24 Mapa rezervata prirode
Slika 25 Oštećenja Gadimske pećine
Slika 26 Granica Gadimske pećine
Slika 27 Ulaz u pećinu Radavca
Slika 28 Kade u pećini Radavca
Slika 29 Ulaz u pećinu “Velika klisura” u Rugovskoj klisuri
Slika 30 Delovi profila pećine “Velika klisura” urađenog od strane slovačkih speleologa
Slika 31 Kristali u pećini “Velika klisura”
Slika 32 Tabela informacija u pećini “Velika klisura”
Slika 33 Degradacija korita reke Miruša
Slika 34 Intervencija kod izvora Belog Drima
Slika 35 Lomljenje kristala u pećini Ponorca
Slika 36 Stanje parka Grmije
Slika 37 Nadgledanje ptica u močvari Henca, pored aerodroma Prištine
Slika 38 Učesnici ovog projekta tokom obuke u Kuksu
Slika 39 Učesnici “GeoTrip 2009” iz ProGEO-Albanije i ProGEO-Kosova
Slika 40 Učešće u aktivnosti MAB-a
Slika 41 Slike sa proslave aktivnosti dana biodiverziteta

Uvod

Geografski položaj, geografski pedološki i hidroloških faktori, reljef i klima, su samo neki od faktora koji su omogućili da Kosovo poseduje biološki bogat i veoma slikovit biodiverzitet. Zonama najznačajnijim za biodiverzitet na Kosovu se smatraju Šar Planina, Prokletije, Paštrik, Koritnik, itd.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja, evidentirano je preko 1800. Vrsta biljaka vaskularne flore, 250. Vrsta kičmenjaka, 200 vrsta leptira i preko 500. Taksona i vodenih makrozoobentosita. Međutim, istraživanje i popis biodiverziteta još nije okončan.

Broj zaštićenih prirodnih zona je 97. te obuhvataju površine od 47.842,34 ha (4.39 % teritorije Kosova). U okviru tih zona ulaze: 11. prirodnih rezervata, 1 nacionalni park, 82. prirodna spomenika, 2. regionalna prirodna parka i 1. šumski park. U toku je i procesiranje preostalih 159. predloženih zona, obuhvatajući tu i teritoriju „Prokletija“, sa površinom od oko 60.000 ha, za nacionalni park.

Tokom 2008 -2009. godine odvijeno je i nekoliko drugih značajnih aktivnosti o zaštićenim zonama i biodiverzitetu. Pripremanje tri nova nacrta zakona (Zakon o zaštiti prirode, Nacrt zakona o nacionalnom parku „Šar Planina“ i Nacrt zakona o nacionalnom parku „Prokletije“): početak pripremanja Strategije i akcionog plana o biodiverzitetu 2010 – 2020, pripremanje prostornog plana NP „Šar Planina“, zoniranje Nacionalnog parka „Šar Planina“, istraživanja u Pećini „Velika klisura“ itd.

Međutim, i dalje ostaje zabrinjavajuće korišćenje prirode bez ijednog održivog kriterijuma, gde se u značajnoj meri nanosi šteta ekosistemima i biološkom diverzitetu zaštićenih zona. Najveće štete je pretrpeo Nacionalni park „Šar Planina“, koji obuhvata 84.% celokupne površine zaštićenih zona. Od takvih uticaja nisu pošteđene ni ostale zaštićene zone, kao što su: „Gadimska pećina“, park „Grmija“ i „Miruša“, „Bifurkacija Nerodimke“ itd.

Izveštaj o Stanju prirode 2008 – 2009. je pripremljen shodno obavezama koje proizilaze iz Zakona o zaštiti prirode, koji između brojnih zadataka, po članu 2. ima za cilj: osiguranje prava za javno informisanje i učešće javnosti u oblasti zaštite prirode.

U izveštaju su obuhvaćene različite informacije, počev od istorijata o zaštiti prirode, hronologije proglašenja zaštićenim zonama i prezentacija prirodnih vrednosti u zaštićenim zonama i biodiverzitetu. U glavnom delu tog izveštaja je opisano trenutno stanje prirode, zakonski i institucionalni okvir, kao i problemi sa preporukama.
Izveštaj sadrži 96. strana, ilustrovanim 41. slikom i 9. tabela, preko kojih se prikazuje stanje prirodnih vrednosti na terenu, kao i tendencija u porastu o uticaju ljudskih aktivnosti na prirodu.

Radi pružanja informacija tokom pripreme tog izveštaja, zahvaljujemo se: Direkciji nacionalnog parka „Šar Planina“, inspektoratu za životnu sredinu pri MŽSPP, NVO „Finch“ iz Prizrena Udruženje speleologa „Aragonit“ iz Peći, zvaničnike za životnu sredinu pri kosovskim opštinama, kao i sve one koje su nam pomogli.

1. KRATAK PREGLED PODATAKA O ZAŠTITI PRIRODE NA KOSOVU

Prvi koraci u zaštiti prirode i životne sredine na Kosovu počinju krajem 60-tih godina. 1968. godine formira se jedinica za zaštitu prirode u okviru Zavoda za zaštitu spomenika kulture na Kosovu. 1974 godini, odlukom o odvajanju Sekcije za zaštitu prirode iz Kosovskog zavoda za zaštitu kulturnih spomenika, osniva se Kosovski zavod za zaštitu prirode[1], koji će nastaviti rad sa istim nazivom u skladu sa Zakonom o kosovskom zavodu za zaštitu prirode[2]. Međutim, 1988. godine, Skupština Kosova, donosi Zakon o zaštiti i razvoju prirodnih vrednosti i stvorenih vrednosti radom ljudskog ambijenta[3], gde se članom 78. stav 2. tog zakona utvrđuje i delatnost Zavoda. Na osnovu tog zakona, godinu dana kasnije, Skupština Kosova, donosi Zakon o Kosovskom zavodu za zaštitu prirode i životne sredine[4].

Na Kosovu se nakon rata stvaraju nove okolnosti upravljanja. Celokupna legislativnu i izvršnu vlast na Kosovu preuzima UNMIK, na osnovu Uredbe 1999/1. Kosovski zavod za zaštitu prirode i životne sredine se 2000. godine registruje u Privremenoj civilnoj upravi UN-a, sa nazivom „Institut za zaštitu prirode i ambijenta na Kosovu“, sa sedištem u Prištini[5]. Maja 2000. godine osniva se Odeljenje za zaštitu životne sredine, u okviru kojeg se inkorporišu i deluju i postojeće institucije: Institut za zaštitu prirode i životne sredine na Kosovu, Hidrometeorološki institut Kosova i Direkcija nacionalnog parka „Šar Planina”.

Nakon opštih izbora (2001. godine) i formiranja upravnih organa Kosova, formira se i Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje[6], koje je, između ostalog, odgovorno za: „Donošenje politika, izmene i dopune zakona i nadzor aktivnosti o zaštiti životne sredine, obuhvatajući i resurse voda, vazduha, zemljišta i biodiverzitet”.

Zaštita prirode se trenutno realizuje se preko sektora u okviru Agencije za zaštitu životne sredine na Kosovu.

---

1 Odluka za odvajanje Sekcije za zaštitu prirode (“SLK”. 42/74)
2 Zakon o osnivanju Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode (“SLK” 15/81)
3 Zakon o zaštiti životne sredine i prirodnih vrednosti stvorenih radom u ljudskim ambijentima (“GZK”br. 39/88)
4 Zakon o Kosovskom zavodu za zaštitu prirode i životne sredine SLK br. 38/89)
5 Institut za zaštitu prirode i ambijenta na Kosovu br. Privremene registracije su poslovnog subjekta 80/56359, datum 04.08.2000.
6 Formiranje MžSPP-a (Uredba br. 2001/19, i 2002/5).

2. CILJEVI ZAŠTITE PRIRODE

Zakonski osnov za zaštitu prirode i održiv razvoj, kao i ciljevi zaštite životne sredine, regulisani su Zakonom o zaštiti prirode[7].

- Zaštita, očuvanje, obnova i održivo korišćenje prirode i obnovljivih prirodnih resursa;
- Revitalizacija oštećenih prirodnih teritorija ili delova iste i kompenzacija za prouzrokovanu štetu;
- Očuvanje i restauracija ekološke ravnoteže u prirodi;
- Uspostavljanje sistema za planiranje, rukovođenje, popis, nadziranje, informisanje i finansiranje zaštite prirode;
- Realizacija ciljeva utvrđenih politikom za zaštitu prirode;
- Smanjenje prekomernog korišćenja i ugrožavanje vrsta flore i faune, a posebno onih od posebnog značaja, retkih i ugroženih vrsta, kao i staništa istih;
- Obezbeđivanje prava na javno informisanje i učešće javnosti u oblasti zaštite prirode;
- Obezbeđivanje prava građana na zdravu životnu sredinu, odmor i rekreaciju u prirodi;
- Obezbeđivanje biodiverziteta kroz očuvanje značajnih prirodnih staništa i značajnih vrsta flore i faune, u favorizirajućem statusu očuvanja;
- Donošenje standarda Kosova u skladu sa standardima Evropske unije.

7 Zakon o zaštiti prirode 2005/02-L18 (Uredba br. 2006/22).

3. KLASIFIKACIJA ZAŠTIĆENIH ZONA

"Zaštićena prirodna zona je zona proglašena s ciljem zaštite i staranja o biodiverzitetu, pejzaža, prirodnih karakteristika i kulturnog nasleđa i za pružanje efikasnog upravljanja kroz pravna i druga sredstva" [8].

Kategorizacija zaštićenih zona u zakonu za zaštitu prirode je urađena u skladu sa Svetskom unijom za zaštitu prirode IUCN[9]. Zaštićene prirodne zone, po ovom Zakonu, klasifikuju se u šest kategorija:

3.1. STRIKTNI PRIRODNI REZERVATI

Striktan prirodan rezervat je zemljišna ili vodena oblast, koja raspolaže poznatim ekosistemima, geološkim osobinama i vrstama, pre svega, namenjen naučnim istraživanjima i nadziranju životne sredine.

Rezervati su izvorni, ili vrlo malo izmenjeni, resursi prirode, sa sopstvenim sadržajem biljnih i životinjskih oblika, kao i njihovih zajednica, kao deo predviđenih ekosistema, pre svega, za očuvanje genetičkog fonda. Rezervati mogu biti sa botaničkim značajem, gde se čuvaju u obliku „in situ" biljne vrste i biljne zajednice, ili sa životinjskim značajem, zbog čuvanja vrsti životinja u izvornim naseljima prirode. Takođe, rezervati mogu biti i u predelima, u kojima se pojavila jedna ili više prirodnih vrednosti, a koje trebaju biti zaštićene, ili pojave koje treba pratiti, i o njima se starati.

Ciljevi upravljanja striktnim rezervatima prirode su: čuvanje staništa, ekosistema i ostalih vrsta od uznemiravanja, staranje o genetskim resursima u dinamičnom i stanju evolucije, staranje o ekološkim procesima, čuvanje strukturalnih osobina pejzaža, ili kamenitih reljefa, čuvanje uzoraka životne sredine za naučne studije, obrazovanje i nadziranje životne sredine, umanjeno uznemiravanje preko pažljivog planiranja i sprovođenja istraživanja kao i drugih aktivnosti, itd.

Za striktne rezervate prirode važi i stepen zaštite, i one se proglašavaju od strane Vlade.

Od ukupne površine zaštićenih zona, prirodne rezervati obuhvataju 847. ha. Na Kosovu, do sada, imamo 3 vrste zaštićenih rezervata: biljni rezervati (7.), životinjski rezervati (2.) i specijalni rezervati (2.).

8 Zakon o zaštiti prirode 2005/02-L18 (Uredba br. 2006/22)

9 Osnovano je 1948. godine, kao globalna organizacija za životnu sredinu. Ona u sebi obuhvata više od 1000 organizacija članica (200 vladine i 800 nevladine)m od 140 država sveta. Sedište iste je u Glandu, u blizini ženeve, švajcarska.

3.2. NACIONALNI PARK

Nacionalni park je prirodna teritorija koja se proglašava zbog:

- Zaštite ekološke celine, jednog ili više ekosistema, za današnju i buduće generacije;
- Onemogućavanje korišćenja ili uzurpacije s ciljem izmene ili oštećenja prirode;
- Obezbeđivanje centara i mogućnosti za duhovne, naučne, rekreativne i kulturne posete i aktivnosti, u skladu sa načelima zaštite prirode.

Ciljevi upravljanja nacionalnim parkom su:

- Zaštita prirodnih teritorija od nacionalnog i međunarodnog značaja za duhovnu, naučnu, obrazovnu, rekreativnu i turističku destinaciju;
- čuvanje izvornog stanja reprezentativnih primera fiziografskih zona, bioloških zajednica, genetskih resursa i vrsta radi osiguranja biodiveziteta i ekološke stabilnosti;
- Osiguranje korišćenja u inspirativnom, naučnom, obrazovnom, kulturnom i rekreativnom aspektu kako bi se zona održala u prirodnom, ili približno prirodnom, stanju;
- Onemogućavanje korišćenja, ili poseta , koje mogu prouzrokovati promene i štete u prirodi;
- Očuvanje ekoloških, geomorfoloških i esteskih karakteristika zbog kojih je ta teritorija proglašena zaštićenom.
- Nacionalni park proglašava se od strane Skupštine Kosova.

Na Kosovu, do sada, postoji samo jedan Nacionalni park proglašen od strane Skupštine Kosova (1986. god.), „Šar Planina“ površine od 39.000 ha. Dok je predložen i drugi Nacionalni park , „Prokletije“ predložene površine od 62,000. ha.

3.3. SPOMENICI PRIRODE

Prirodni spomenik je teritorija koja sadrži jednu ili više specifičnih prirodnih i kulturnih posebnosti, posebnih ili jedinstvenih vrednosti, rariteta, prirodnih karakteristika, reprezentativnih, rekreativnih ili estetskih zdanja ili posebnih kulturnih vrednosti.
Prirodni spomenici mogu biti sledećeg karaktera:

- Geološki (paleontološki, minerološki, hidro-geološki, geološki, sedimenti),
- Geo-morfološki (pećine, provalije, stene);
- Hidrološki (vodotok, vodopad, jezera);
- Botanički (retki primerci biljnog sveta);

Prirodne spomenike proglašava opština, osim onih od posebnog značaja za Kosovo, koji se proglašavaju od strane Vlade, uz predlog AMMK-a.

Ciljevi upravljanja prirodnim spomenicima su:

- Zaštita održivih prirodnih karakteristika od posebnog značaja, jedinstvenog svojstva, i inspirativnih vrednosti;
- Pružanje mogućnosti za naučna, obrazovna istraživanja, i interpretativna-procenjivanja od strane javnosti;
- Zabrana ili sprečavanje poseta koje mogu izazvati promene ili oštećenja;
- Pružanje beneficija, u dozvoljenoj meri, za stanovništvo koje živi u tim oblastima, u skladu sa ciljevima upravljanja.

U okviru Zaštićenih zona, prirodni spomenici, u odnosu na broj, zauzimaju prvo mesto sa 82, dok po površini drugo mesto sa 6.296.93 ha.) Od kojih 55. prirodnih spomenika sa botaničkim karakterom, 15. sa hidrološkim, 7. sa geo-morfološkim, 4. speleološkim i 1. memorijalnim.

3.4. ZONE UPRAVLJANJA STANIŠTIMA i VRSTAMA

Upravna oblast staništa i vrsta (upravna oblast prirodnih rezervata) je zemljišna ili vodena zona koja se podvrgava aktivnoj intervenciji s ciljem upravljanja, radi obezbeđivanja staranja o staništima u cilju ispunjavanje specifičnih zahteva vrsta.

Zona upravljanja staništima i vrstama se proglašava od strane Vlade Kosova. Ciljevi upravljanja takvim zonama su:

- Obezbediti i održavati neophodne uslove za staništa radi zaštite posebnih vrsta, grupe vrsta, biotičnih zajednica ili fizičkih karakteristika životne sredine , u kojima se zahteva posebno delovanje radi humanog upravljanja;
- Olakšavati naučna istraživanja i monitoring životne sredine, kao primarne aktivnosti povezane sa održivim upravljanjem resursima;
- Razvoj specifičnih zona za javno obrazovanje i procenjivanje karakteristika staništa, kao i upravljanje divljim vrstama;
- Zabraniti ili sprečiti korišćenje, ili uzurpaciju , koje je u suprotnosti sa cil jevima zaštite;
- Obezbediti beneficije, ukoliko je to moguće, za stanovništvo koje živi u tim oblastima, u skladu sa ciljevima zaštite.

U okviru ove zaštićene kategorije nije klasifikovana nijedna zaštićena zona.

3.5. ZAŠTIĆENI PEJZAŽ U CILJU OČUVANJA ZEMLJIŠNIH PEJZAŽA

Zaštićeni pejzaž je zemljišna, ili vodena teritorija, na kojoj je sudelovanje čoveka i prirode, već dugo vremena, dovelo do stvaranja karakterističnog prostora, sa naglašenim estetskim, ekološkim i kulturnim vrednostima, i neretko sa naglašenim bio-diverzitetom. Očuvanje integriteta takve tradicionalne saradnje je od suštinskog značaja za zaštitu, staranje o i razvoj takvih zona.

Pejzaž se proglašava zaštićenim od strane Vlade Kosova. Ciljevi upravljanja zaštićenim pejzažom su:

- Održavanje stabilnosti u recipročnom delovanju prirode i čoveka u zaštiti zemljišnih i vodenih pejzaža, tradicionalno korišćenje zemljišta, izgrad nje kao i društvenih i kulturnih manifestacija;
- Podržavanje načina života i ekonomskih aktivnosti koje su u skladu sa prirodom;
- Očuvanje raznolikosti pejzaža, staništa i sličnih vrsta ekosistema;
- Zabrana i sprečavanje korišćenja ili uzurpiranja zemljišta i preduzimanje aktivnosti koje nisu u skladu sa ciljevima zaštite;
- Stvaranje mogućnosti rekreacije i turizma, koje odgovaraju kategorijama zaštićenih zona;
- Podsticanje naučnih i obrazovnih aktivnosti u dugoročnu korist stanovništva, kao i povećanje javne podrške u zaštiti takvih zona;
- Pružanje beneficija i doprinosa u blagostanju zajednice preko obezbeđivanja prirodnih proizvoda kao što su: šumski ekološki proizvodi i ribolov, i ostale usluge kao: čista voda i prihodi od turizma).

U okviru ove kategorije ulaze 2. regionalna prirodna parkovi, Park Miruše (555. 80.70 ha) i Park Grmije 1.126 ha. Regionalni parkovi zauzimaju površinu od 1. 681 ha, ili 3.% od ukupne površine zaštićenih zona.

3.6. ZAŠTIĆENA ZONA PRIRODNIH RESURSA

Zaštićena zona prirodnih resursa je zona nepromenljivih prirodnih sistema, koja služi za zaštitu i održavanje biološkog diverziteta, istovremeno obezbeđujući proizvodnju proizvoda i korišćenje prirode radi ispunjavanja društvenih potreba.

Na Kosovu nemamo nijednu zonu u okviru ove kategorije.

4. HRONOLOGIJA ZAŠTIĆENIH ZONA

Proglašenje zaštićenih prirodnih zona na Kosovu se može podeliti u tri, veoma značajna, vremenska perioda. Inicijalni period proglašenja zaštićenih zona, period većeg institucionalnog intenziviranja u odnosu na njih i proglašenje što veće površine kao zaštićene prirodne zone, obuhvatajući tu još jedan Nacionalni park. Kao i u periodu nakon rata, gde je značajan broj istih stavljen pod zaštitu značajan, a takođe je i procesiran najveći broj prirodnih zona u istoriji zaštite prirode na Kosovu.

- **Period 1953 – 1970**

Ovaj period, inače poznat kao inicijalna faza u zaštiti prirode i proglašenja prvih zaštićenih zona prirode na Kosovu. Počinje sa proglašenjem prve zone i obuhvata sve aktivnosti do stvaranja jedne centralne institucije za zaštitu prirode. Prva zona je bila proglašena 1953. godine i to je bio „Gazimestan“, biljni rezervat Božura (Paenonia decora Anders) u opštini Priština.

1955. godine se proglašava još 3. nova prirodna rezervata. “Vrh Ropsa” (biljni rezervat), “Kožnjar” (životinjski rezervat) opština Dečani, kao i “Rusenica” (životinjski rezervat) opština Suva Reka.

1960. godine se proglašava još 5 rezervata prirodnih vrsta biljaka: Gubavac, Vrh Arnena, Ošlak, Velika jela, Prilepske planine.

Tokom tog perioda pod zaštitu je stavljena i Gadimska pećina kao prirodni spomenik i još nekoliko drugih spomenika od botaničkog značaja, kao što su: hrast u Marašu, stabla u Istiniću, itd.

Do početka 70-tih godina, broj zaštićenih zona se postepeno uvećavao, tako da je dostigao broj od 19. zona.

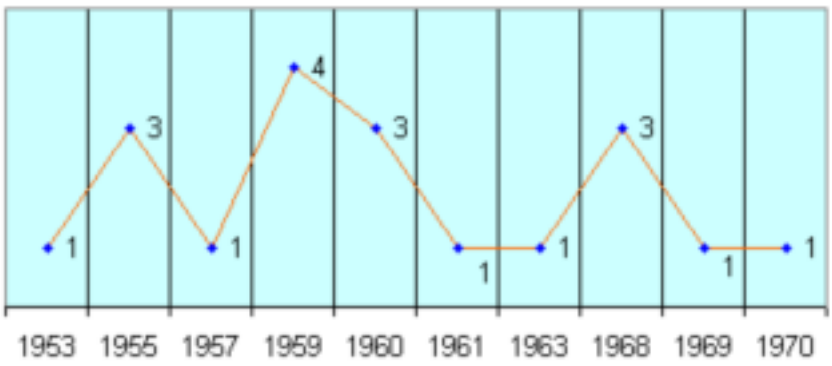

Sl.1. Zaštićene prirodne zone na Kosovu (1953-1970)

- **Period 1970 – 1988**

Ovaj period se karakteriše proglašenjem jednog većeg broja prirodnih zona. Razlog tog uspeha je formiranje Kosovskog instituta za zaštitu prirodnih zona u 1974 godini, od strane Skupštine Kosova.

Krajem 70-tih godina proglašava se rezervat „Bifurkacija reke Nerodimke“, kao i nekoliko drugih prirodnih spomenika botaničkog karaktera. Period 80-tih beleži najuspešnije godine za zaštitu prirode na Kosovu. U toku tog perioda je proglašen prvi nacionalni park „šar planina“ (1986), zatim regionalni park „Miruša“ (1982), Regionalni park „Grmija“ (1987), Rugovska Klisura (1985), Izvor belog Drima, sa pećinom i vodopadom u Radavcu (1983), i dr.

Tokom tog perioda pod zaštitu su stavljene 32. prirodne zone.

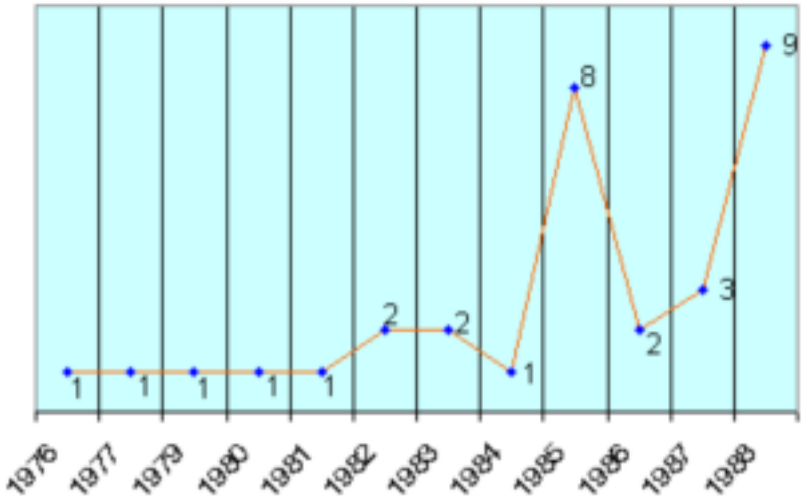

Sl. 2. Zaštićene prirodne zone na Kosovu (1976 - 1988)

- **Period 2000 – 2009**

Ovaj period se odnosi na posleratni period na Kosovu i karakterizuje se osnivanjem i ponovnim funkcionisanjem institucija na Kosovu. Takođe, i institucije za zaštitu prirode i okoline ponovo počinju sa radom. U tom periodu započinje i rad Zavoda za zaštitu prirode i ambijenta na Kosovu, koji zatim dobija naziv Institut za zaštitu prirode i ambijenta na Kosovu.

U toku ovog vremenskog perioda stavljeno je pod zaštitu još 54. novih prirodnih zona, a predloženo je još 159 drugih. Među zaštićenim zonama većina su prirodni spomenici botaničkog, hidrološkog, geo-morfološkog karaktera itd.

U okviru predloženih zona je procesiran i drugi Nacionalni park, „Prokletije“, kao i veliki broj prirodnih spomenika.

Sl. 3. Zaštićene prirodne zone na Kosovu (2002 - 2008)

5. ZAŠTIĆENE PRIRODNE ZONE

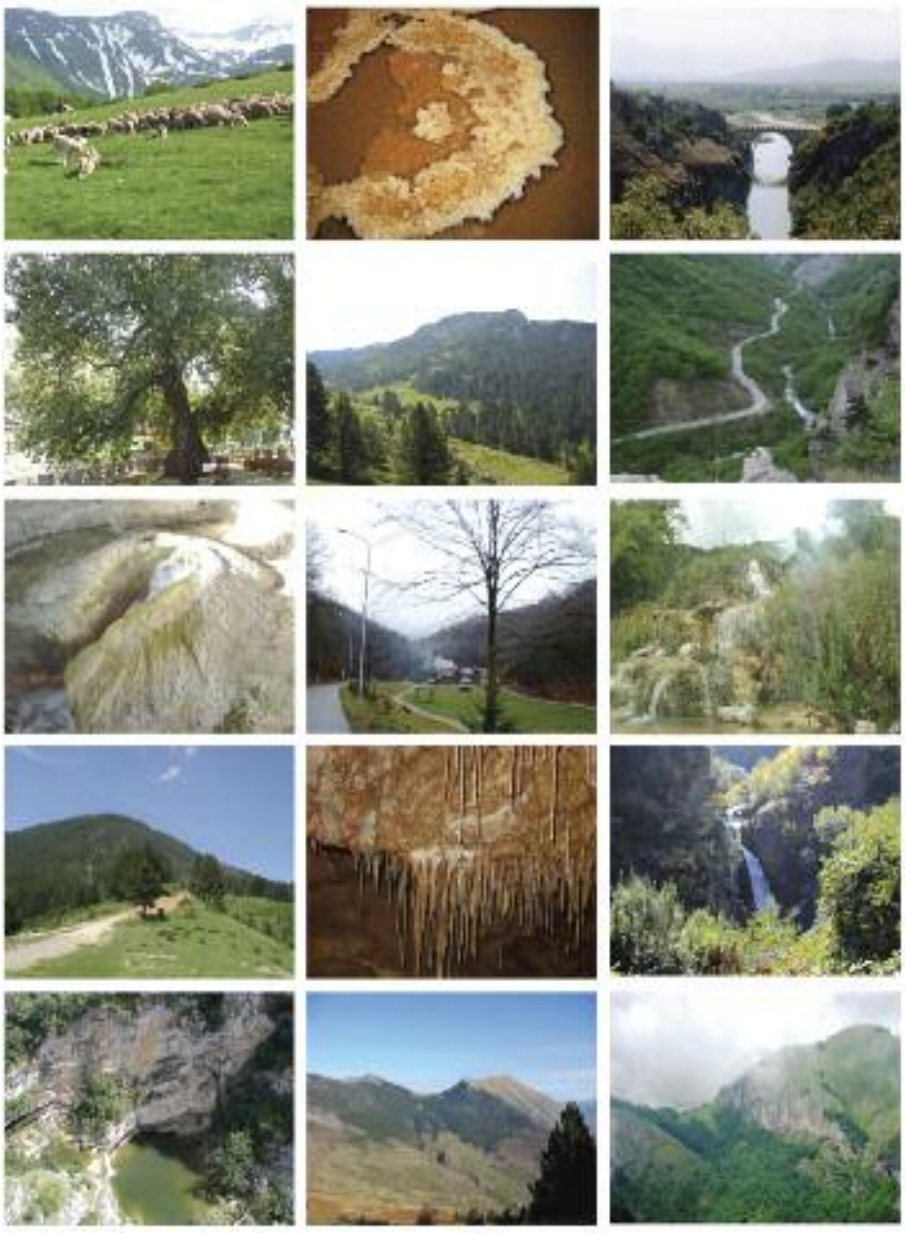

Sl. 4. Pejzaž Nacionalnog Parka „Šar Planina"

5.1. NACIONALNI PARK "ŠAR PLANINA"

Šar Planina se prostire u regionu Kosova i Makedonije (1.600 km2). Kosovu pripada severni deo šare, obuhvatajući prostor od oko 11.00 km2, što približno obuhvata oko 1/10 površine Kosova. Skupština Kosova je 1986. godini proglasila jedan deo šar Planine „Nacionalnim parkom", sa 39.000 ha. Park se prostire u četiri opštine: Prizren, Suva Reka, štrpce i Kačanik.

Šar Planina je poznata po vrednostima botanike, faune, ekologije, turizma, rekreacije, sporta i kulture. Planine pokrivaju 48.% površine, pašnjaci 49.%, livade 1.6 %, klisure 1.4%. Klima je raznovrsna, od blage kontinentalne do alpske klime na predelima visine preko 2000m.

Sa aspekta flore, ubraja se u najbogatije planine na Kosovu i Balkanskom poluostrvu, i predstavlja riznicu biljnih vrsta. sa velikim brojem endemskih, reliktnih, retkih i ugroženih vrsta. Ima skoro 2000. vrsta biljaka i 360. vrsta faune. U okviru planinske vegetacije nailazimo na različite vrste hrasta, bukve, jelke, smrča, belog bora, endemskog i reliktnog bora visokih planina: beli bor *(Pinus heildreichii)* i omorika *(Pinus peuce)*, običan hrast *(Taxus baccata)*, četinar *(Pinus mugo)*, rodidendron *(Rhododendron ferrugineum)* itd. Faunu šar planine čine najveći sisari kao: mrki medved, jelen, divokoza, vuk, divlja svinja, itd.

Sl. 5. Bifurkacija reke Nerodimka

5.2. BIFURKACIJA REKE NERODIMKA

Bifurkacija reke Nerodimka predstavlja jedinstven primer u Evropi, ulivanje jedne reke u dva mora. Reka izvire u planinama Jezerca, selo Nerodimlje, odvaja se na dva ogranka, koji se ulivaju u dva različita mora. Severni ogranak (levi) sliva se u reku Sitnica i nastavlja putovanje ka reci Ibar i Moravu, pa se preko Dunava sliva u Crno more, dok se južni ogranak (desni) preko reke Lepenac i Vardar uliva u Egejsko more. Ova prirodna retkost je veoma privlačna za naučne studije i posetioce, i ima veliki edukativni, naučni i turistički značaj. Od 1979. godine je zaštićena zakonom kao specijalni prirodni rezervat. Zaštićena površina rezervata je 12.78,71 ha.

Sl. 6. Prizor rezervata Rusenice

5.3. REZERVAT RISA U RUSENICI

Rusenica je balkansko mesto naseljeno Risom *(Lynx lynx balcanicus)*, koji je retka i ugrožena vrsta, nalazi se u unutrašnjosti Nacionalnog parka „šar planina“, u opštini Suva Reka, i čini zaštićeni rezervat, površine od 300 ha. Ova oblast je proglašena rezervatom 1955. godine, sa ciljem zaštite oblasti naseljene risom.

Rusenica se karakteriše krečnim kamenjem i dvema šumskim zajednicama: šume drveta bukve i bora *(Abieti-Fagetum)* i niskim planinama Kukrike i Crni jasen *(Orno-Ostryio carpinetum)*.

Ova lokacija je značajna i sa aspekta flore, gde osim ostalih vrsta biljaka, treba izdvojiti i prisustvo endemijskih vrsta: Burnumulera *(Burnmullera dieckii)*, Planinska panja *(Acer heldreichii),* itd.

Sl. 7. Šume belog bora u rezervatu na Prevalama

5.4. REZERVAT VRHOVA MOLIKE

Zona belog bora je bogata šumama endemsko – reliktne vrste belog bora *(Pinus heldreichii)*, koji se nalazi na južnim krečnim predelima Ošljaka, i koji čini zajednicu Seslerio-Pinetum heldreichii, dok u jugoistočnim predelima, gde ima više vlage, čini zajednicu Luzulo maximae - Pinetum heldreichii. Ove zajednice se prostiru na nadmorskoj visini od 1946 m. Jedan deo tih planina, površine od 300 ha je, 1960 godine, proglašen striktnim prirodnim rezervatom. U istočnom delu te oblasti, ispod šuma belog bora, nalazi se šumska zajednica bukve *(Fagetum montanum)*.

Zona šuma belog bora, predložena za zaštićenu zonu (striktni prirodni rezervat), bogata je endemskim biljkama, od kojih se izdvajaju: šarska riblja trava *(Vrbascum scardicolum - st. end.)*, bugarski srčenjak *(Gentianella bulgarica var. Albanica)*, kartuzijanski karanfil *(Dianthus cartusonarum)*, stenoviti karanfil *(Dianthus integer)*, albanski zvončići *(Campanula albanica)*, albanska lisra *(Thymus albanus)*, itd.

Sl. 8. Pejzaž rezervata Ošljaka

5.5. REZERVAT OŠLJAKA

Ovaj rezervat karakterizuju posebne florističke, faunističke, fitocenološke i geomorfološke vrednosti. U okviru bogatog biodiverziteta flore, posebne su brojne endemsko – reliktne vrste i retke fitocenoze istih.

Od vrsta drveća, osim belog bora, poponca *(convolvulus arvensis)*, smrče (Picea), prisutne su i: beli bor *(Abies alba)*, molika *(Pinus peuce)*, divlja vrba (Salix caprea), itd.. Poseban simbol Ošljaka je i lokalna endemska vrsta glacijalne starosti Achillea alexandri regis, gde sa drugom endemskom vrstom centralnog Balkana Onobrychis scardica, čini specifičnu zajednicu Achilleo alexandri regis - Onobrychis scardica.

Između ostalih brojnih endemskih vrsta, kojima je bogata zona Ošljaka, se izdvajaju i: seda heljiantema *(Helianthemum canum)*, šarski karanfil *(Dianthus scardicus)*, stenoviti karanfil *(Dianthus integer)*, albanski ljiljan *(Lilium albanicum)* itd. Zona je takođe bogata brojnim vrstama ptica i sisara: velika divlja kokoš *(Tetrao urogallus)*, jarebica kamenjarkat *(Alectoris graeca)*, planinska kokoš *(Tetrastes bonasia)*, divokoza *(Rupicapra rupicapra)*, mrki medved *(Ursus arctos)*, itd.

Sl. 9. Slika Velikog bora (levo) i Ošljak

5.6. REZERVAT VELIKOG BORA

Veliki bor se karakterizuje starim šumama belog bora i zajednicom Seslerio-Pinetum heldreichii, koje predstavljaju najlepši i najinteresantniji kompleks šuma belog bora na Balkanu. Jedan deo tih šuma, u površini od 35. ha je, 1960 godine, proglašen kao striktni prirodni rezervat.

Zona je bogata i brojnim vrstama flore koja je, uglavnom, kosmopolitanska (široko je rasprostranjena u PK). Posebnu vrednost ima endemska vrsta Sedum flexiosum, kao i vrste sa lekovitim karakteristikama, i to: Beli čapljan *(Asphodelus albus)*, Carlina acaulis, Gentiana cruciata, trava grozničarka *(Centaurium erytrea)* itd.

Veliki bor predstavlja stanište brojnih vrsta divljači, međutim najznačajnije su: mrki medved *(Ursus arctos)*, jelen *(Capreolus capreolus),* divlja mačka *(Felis sylvestris)*, jazavac *(Meles meles),* kuna *(Martes foina)*, planinski orao *(Falco biarmicus),* orao mišar *(Buteo buteo)*, itd.

Sl. 10. Slika Rugovske klisure (foto Tosi)

5.7. RUGOVSKA KLISURA

Formirana je od reke Bistrica kod Peći. Rugovska Klisura je najlepša i najatraktivnija na Kosovu. Rugovska klisura je formirana radom fluvijalne vertikalne erozije, uglavnom u krševima trijasika, pre i posle glacijalnog perioda.

Rugovska Klisura je 1985. godine proglašena spomenik prirode sa hidro-geomorfološkom važnošću na površini od 4.301.05.49 ha. Jedna je od zona sa posebnim prirodnim vrednostima. Pored bogatstava u aspektu flore i faune (biodiverziteta), Rugovska Klisura predstavlja lepotu pejzaža, geodiverziteta kao i hidroloških karakteristika koje retko gde mogu da se nađu.

Sl. 11. Kristali u pećini Velika klisura

5.8. PEĆINA VELIKA KLISURA

Nalazi se na osmom (8) kilometru Rugovske klisure, na desnoj strani, oko 90 m iznad korita reke Bistrica u Peći. Dužina koridora i prohodnih galerija je oko 13.450 m. Ova pećina je jedna od najvećih pećina na Kosovu i regionu, formirana na kamenima Trijasika od protoka vode. U unutrašnjosti pećine nalazi se nekoliko podvodnih reka i jezera koji su uticali na proširenje podvodnih koridora i galerija. U pećini "Velika klisura" se pojavljuju sve vrste pećinskih ukrasa, ali najviše ima stalaktita i stalagmite koji su prisutni u najvećem delu pećine. Pećina "Velika klisura " poseduje retke prirodne, naučne, edukativno-obrazovne, turističke vrednosti i jedna je od najvažnijih objekata za realizaciju istraživačkih i turističkih ekspedicija ne samo na masivu Prokletija nego i šire.

Sl. 12. Termalni izvor u Banji kod Istoka

5.9. TERMALNI IZVOR U BANJI Istok

Na Kosovu postoji jedan veliki broj mineralnih, termalnih i termomineralnih izvora. Međutim, velika većina njih ima mali dovod vode. Od termominerarnih izvora posebnu važnost ima Pećka Banja. Izvor ima dovod vode od oko 17.5 l/s i temperaturu oko 49°C. Po hemijskom sastavu, voda je kalcijum-magnezijum-hidrokarbona. Dok, po balneološkoj klasifikaciji, izvor Pećke Banje (Ilixha) pripada hipertermalnim izvorima. Banja, osim važnosti lečenja se ističe se i kao interesantna hidrološka pojava sa naučnim, estetskim i edukativnim vrednostima.

Sl. 13. Platan (Platanus orientalis) u Marašu kod Prizrena

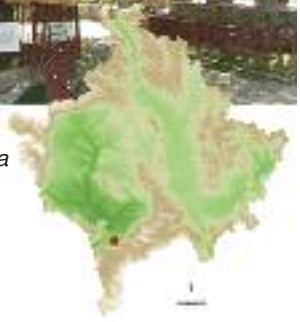

5.10. STABLO PLATANA U MARAŠU *(Platanus orientalis)*

Nalazi se na obali Bistrice kod Prizrena u mestu zvanom Maraš. Postavljen je pod zaštitu zakona 1959. godine, u površini od 0.5 ha. Pretpostavlja se da stablo ima starost od preko 200 godina (po nekim legendama preko 500 godina). Sa dimenzijama koje ima (visina preko 18 m, prečnik stabla 2.70 m), predstavlja jednu prirodnu retkost. Imajući u vidu osetljivost prema promenama temperature, posebno onih niskih, ova vrsta kod nas, nalazi se samo kultivisan i dosta je redak. Isto tako je poznat kao jedan od najstarijih najdekorativnijih i najkarakterističnjih stabala na Kosovu i ima naučnu, kulturnu, edukativnu, rekreativnu i ekonomsku vrednost.

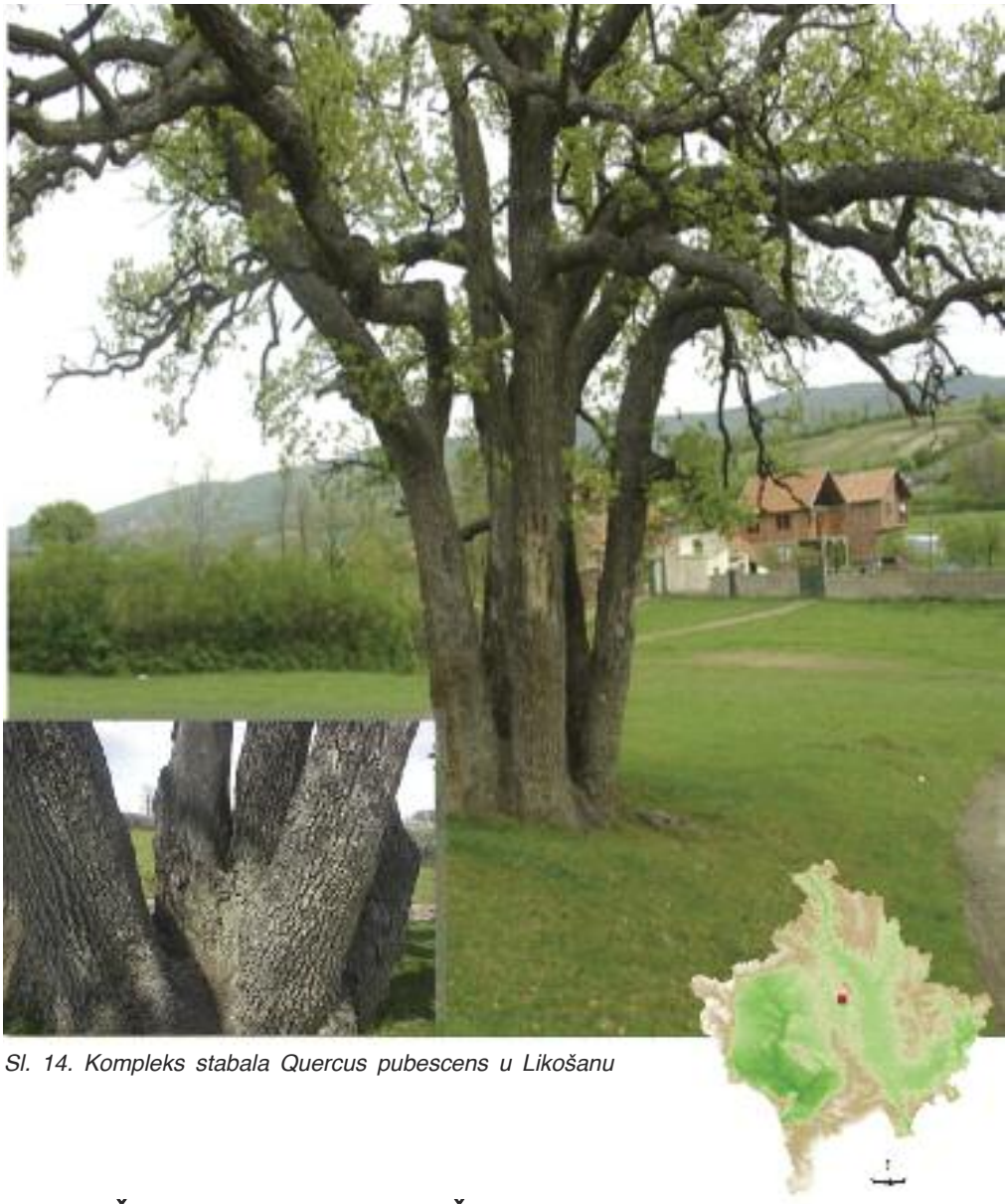

Sl. 14. Kompleks stabala Quercus pubescens u Likošanu

5.11. ŠEST HRASTOVA LIKOŠANA

Kompleks stabala (Quercus pubescens) sa posebnom starošću i strukturi je redak na Kosovu. Ovaj kompleks ima prirodne, edukativno-obrazovne i istorijske vrednosti za Kosovo. U 2006. Godini uzet je pod zaštitu kao spomenik prirode sa botaničkim karakterom.

28. Februara 1998, u blizini ovih stabala je vođena prva bitka OVK-a.

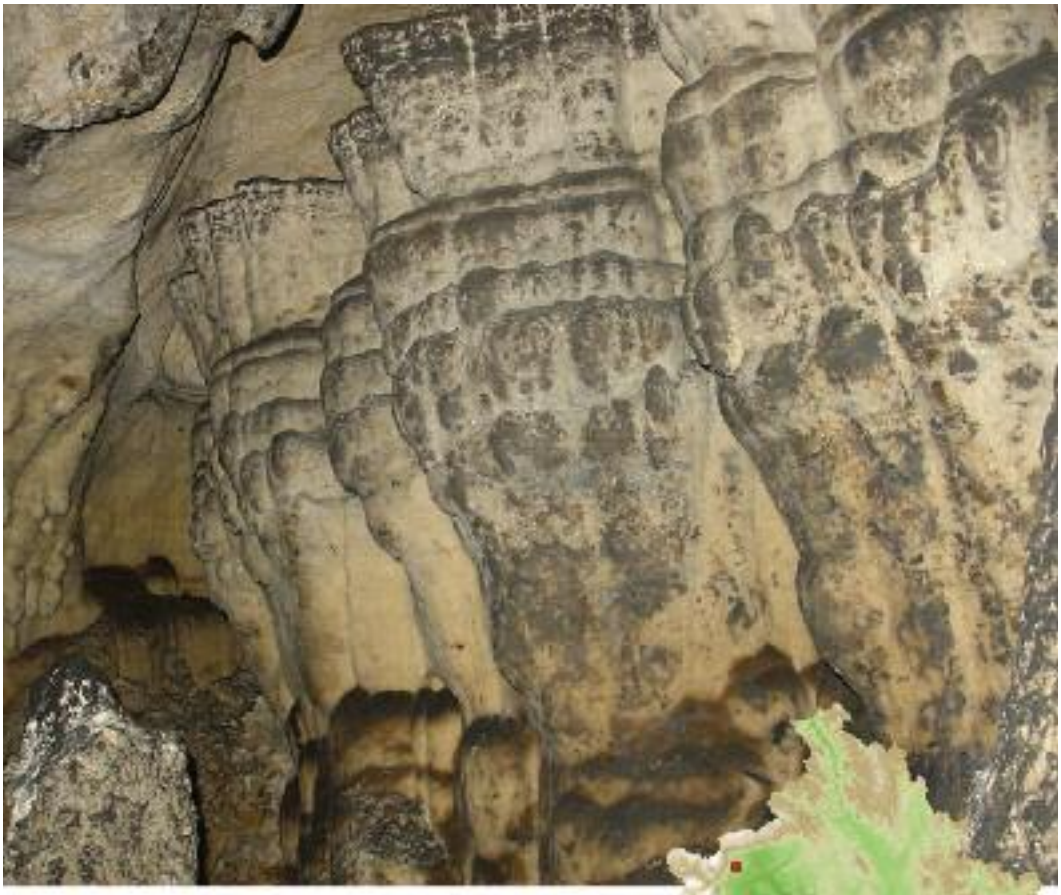

Sl. 15. Kade u pećini Radavca

5.12. PEĆINA KOD RADAVCA

Pećina se nalazi u blizini sela Radavac, blizu izvora Belog Drima, oko 11 km daleko od grada Peći, blizu puta Peć-Rožaje. Pećina se nalazi na severoistočnom delu planinskog lanca Albanskih Alpa (Prokletija). Njeno formiranje je povezano sa erozijom i hemijskim radom podvodnih voda Belog Drima. Dužina prohodnih koridora u pećini kod Radavca je oko 1420 m. Ova pećina je bogata sa stalaktitima, stalagmitima, kolonama i kao glavna karakteristika za ovu pećinu su kade. U unutrašnjosti pećine se nalazi jedan veliki broj slepih miševa koji nisu istraženi do danas.

Sl. 16. Termalni izvor u Banji kod Srbice

5.13. TERMALNI IZVOR U BANJI Srbica

Termalni izvor se nalazi na obroncima sela Banja, opštine Srbica. Izvor ima retke hidrološke vrednosti i ima prosečan dovod vode od oko 15 l/ sec., konstantnu temperaturu tokom cele godine (24,8^{0}C). Ove karakteristike čine ovaj izvor sa posebnim vrednostima.

U 2007. godini je uzet pod zaštitu ko spomenik prirode sa hidrološkim karakterom. Površina pod zaštitom je 10 ari.

Sl. 17. Kanjon Belog Drima kod "Sveti most"

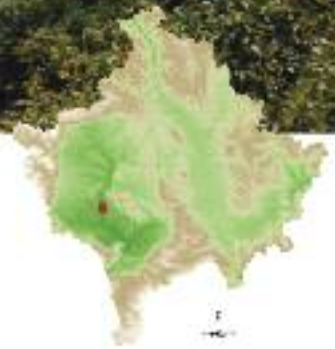

5.14. KANJON BELOG DRIMA KOD "SVETOG MOSTA"

Kanjon se nalazi na srednjem toku Belog Drima. On je morfo-hidrološki fenomen sa genetskim vizualnim i edukativnim vrednostima. Kanjon je formiran u periodu post-lakustričnog perioda neogenskog jezera Dukađinija. Međutim, intenzitet reza i pro-dubljivanja kanjona epigenije je uslovljen i od procesa kasnijih tektonskih kretanja. Klisura ima tipične karakteristike kanjona i razvio se u ugljenske formacije gornjeg krečnjaka.

Kanjon Belog Drima kod "Sveti most" je zbog hidro-geomorfoloških vrednosti u 1986. godini uzet pod zaštitu kao prirodni spomenik.

Sl. 18. Pogled vodopada Belog Drima

5.15. IZVOR BELOG DRIMA

Izvor se nalazi u severnom delu bazena Dugađinija u nadmorskoj visini od 585 m. Prosečna temperatura vode se kreće oko 9°C. Voda izvora je bogata bikarbonatima i kalcijum-nitratima. Od izvora na Radavcu se formira najveći vodopad (25 m) i najveća reka na Kosovu, Beli Drim. Izvor Belog Drima je proglašen Spomenik Prirode sa hidro-morfološkom i turističkom vrednošću.

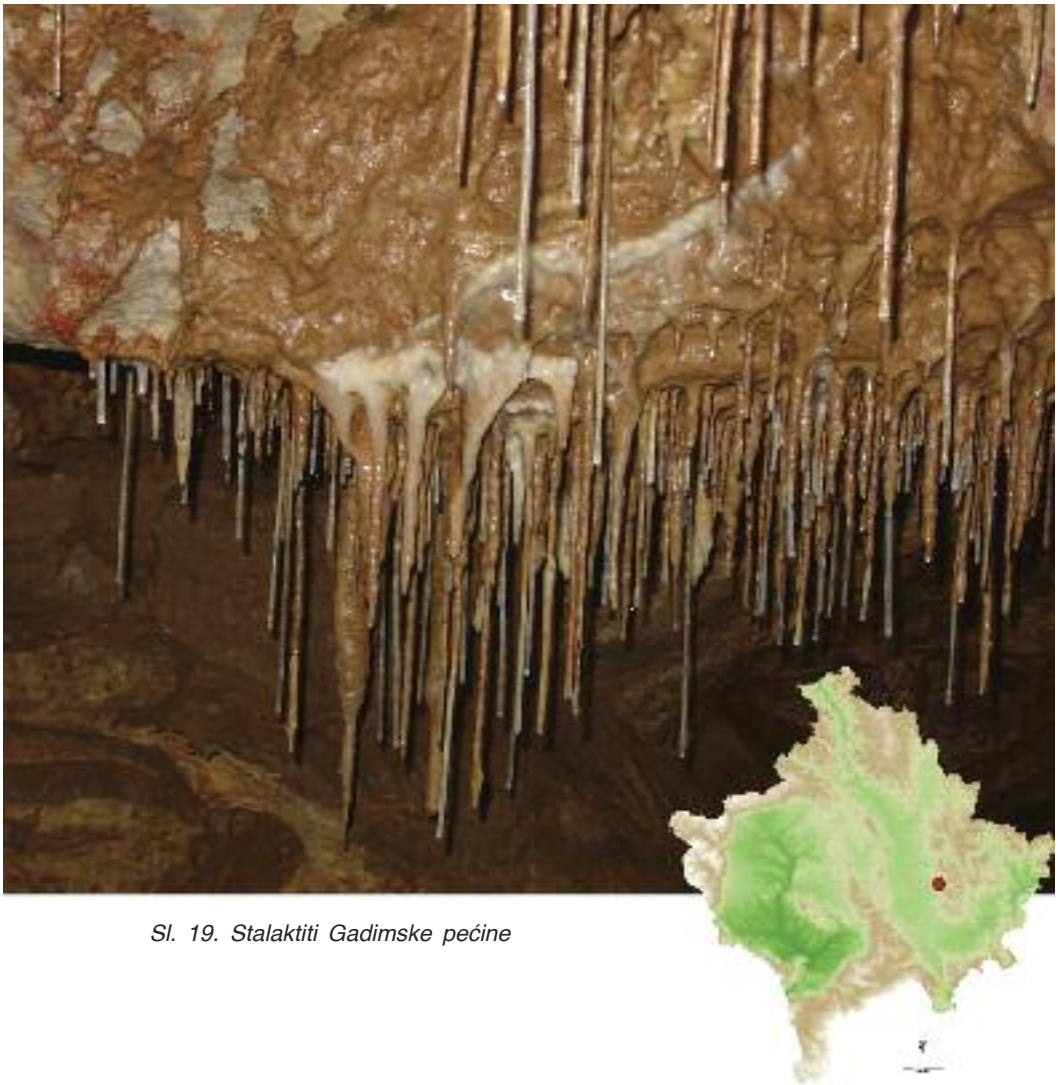

Sl. 19. Stalaktiti Gadimske pećine

5.16. GADIMSKA PEĆINA

Nalazi se u blizini Lipljana (blizu puta Priština – Uroševac), u selu Donje Gadime. Zove se Mermerna Pećina zato što se sastoji od mermernog kamena i jedna je od najlepših pećina ne samo na Kosovu nego i na Balkanu i šire.

U ovoj pećini se pojavljuju svi mogući ukrasi, stalagmiti i stalaktiti, u raznim formama i dimenzijama a posebno privuče pažnju aragonitski ukrasi. Pećina je stara nekoliko desetina miliona godina. Otkrivena je i stavljena pod zaštitu 1969. godini.

Sl. 20. Vodopadi i jezera Miruše

5.17. KANJON MIRUŠE

Kanjon Miruše se nalazi u donjem toku reke Miruše, leve pritoke reke Beli Drim. Ušće je formirana od karbonatskih formacija gornjeg krečnjaka. Kanjon, osim impozantnih morfoloških formi se odlikuje i sa velikim brojem jezera i vodopada (13 jezera i 12 vodopada) sa različitom površinom, formom i visinom.

1983. godine deo toka reke Miruše sa površinom od 555,80,70 ha, koja obuhvata zonu kanjona je proglašena Regionalnim parkom prirode.

Sl. 21. Rekreativna zona parka Grmija

5.18. REGIONALNI PARK "GRMIJA"

Nalazi se severoistočno od glavnog grada Kosova (Prištine) i obuhvata jednu površinu od 62 km2. Zahvaljujući geografskoj pedološkoj poziciji, klimatskim uslovima, planinski masiv Grmija je dosta bogat kako u pogledu flore, vegetacije tako i faune. Od dosadašnjih istraživanja evidentirano je oko 600 vrsta vaskularne flore, od kojih su 5 endemične. Isto tako su registrovane 5 vrsta vodozemaca, 7 vrsta gmizavaca, 19 vrsta sisara i oko 30 vrsta ptica.

Zbog posebnih prirodnih lepota, izvornih vrednosti i estetskih prirodnih, koje su od kulturno-obrazovnog, naučnog, i turističko-rekreativnog značaja, u 1987. godini, Skupština Opštine Priština je uzela pod zaštitu kompleks "Grmija", u kategoriji Regionalnog parka prirode u površini od 1.126.01.00 ha.

Sl. 22. Planinski masiv Prokletija

5.19. PROKLETIJE PREDLOŽENI NACIONALNI PARK

"Prokletije" po geološkom, geomorfološkom, florističkom, faunističkom pogledu, predstavlja najznačajniji i najinteresantniji masiv za Kosovo i šire.
U Prokletijama, po studijama se nalazi preko 1.500 biljnih vrsta, mnoge od tih vrsta su relikti: Acer heildreichii, Asyneuma trichocalicinum, Campanula lingulata, Cardamine glauca itd. Na bazi dosadašnjih istraživanja fauna „Prokletija" sastoji se od: 8 vrsta riba, 13 vrsta vodozemaca, 10 vrta gmizavaca, 148 vrsta ptica, 36 vrsta sisara (ne računajući slepe miševe), 129 vrsta leptirova reda Lepidoptera, itd.

Inicijativa da se "Prokletije" proglase Nacionalni Park je počela 19970. godine da bi se posle nastavila 2002. godine. U skladu sa ovom inicijativom predviđeno je da se u Nacionalnom Parku obuhvate delovi teritorije opština Peć, Junik, Istok, Dečane i Đakovica u površini od oko 60.000 ha.

6. STANJE ZAŠTIĆENIH ZONA

6. STANJE ZAŠTIĆENIH ZONA

Tokom 2008 – 2009 bilo je nekoliko značajnih aktivnosti za zaštićene zone i bioraznovrsnost.

- 54 novih prirodnih zona su uzete pod zaštitu gde je njihov ukupan broj povećan na 97.

- Zbog gubitka prirodnih vrednosti, 12 monumenata prirode je izbrisano sa centralnog registra zaštićenih zona.

- U procesu pripreme su tri projekt-zakona: zakon kojim se menja projekt-zakona za zaštitu prirode, projekt-zakon o nacionalnom parku "šar planina" i projekat-zakon o nacionalnom parku "Prokletije",

- Tokom 2009. godine počela je priprema strategije i Akcionog Plana za Bioraznolikost 2010 – 2020.

- Urađeno je zoniranje nacionalnog parka (NP) "šar planina" i predloženo za zaštitu još 10 ostalih prirodnih rezervata.

- Pripremljen je nacrt prostornog plana NP-a "šar planina" koji se razmatra od odnosnih opština koje učestvuju u njegovom okviru,

- Nastavljena su istraživanja u pećini "Velika klisura" u Rugovskoj klisuri i u pećini Radavca od strane slovačkih speleologa u saradnji sa Udruženjem speleologa "Aragoniti" iz Peći i ekspertima AZŽSK. Opšta dužina istraženih kanala i galerija u pećini "Velika klisura" je oko 13 km.

- Od korišćenja prirode bez jednog održivog kriterijuma, u značajnoj meri su oštećeni ekosistemi i biološka raznovrsnost zaštitnih zona,

- Najveće posledice ovog razvoja je imao nacionalni park "Šar Planina" u kome pored problema njegovog rukovođenja, evidentirani su i mnogi drugi problemi kao što su: nastavak gradnje kuća u zoni Prevalac, ilegalna seča šuma, oštećenje šuma i panorame kao posledica korišćenja kamena, štete od prirodnih nepogoda od vetra i snega, oštećenja od štetnih insekata, od bacanja smeća, itd.

- Od ovih uticaja nisu pošteđene ni ostale zaštićene zone kao što su: "Gadimska pećina", park "Grmija" i "Miruša", "Bifurkacija Nerodimka" i ostale zone.

6.1. ZAŠTIĆENE PRIRODNE ZONE

Aktuelno broj zaštićenih prirodnih zona je 97 i obuhvata površinu od 47.842,34 ha (4.39 % teritorije Kosova). U okviru ovih zona ulazi: 11 prirodnih rezervata ("Bifurkacija reke Nerodimka", "Rezervat Arnena", "Ropski Vrh", "Rusenica", itd.) i nacionalni park ("šar planina"), 82 Monumenata Prirode ("Izvor Belog Drima", "Gadimska pećina", "Rugovska klisura", "Sveti most", mnogi biomonumenti", itd.), 2 regionalna parka prirode ("Grmija" i "Miruša") i jedan park šuma ("Borovi Dečana") .

Najveću površinu zaštićenih zona zauzima nacionalni park "šar planina" sa 84% ukupne površine zaštićenih zona.

Tabela 1. Zaštićene zone prirode po kategorijama

Kategorija	Naziv	Br.	Površina
I	**Rezervati Prirode (R.P.)**	**11**	**846.92**
	R.P. Biljni	6	
	R.P. Životinjski	2	
	R.P. Specijalni	3	
II	**Nacionalni Park**	**1**	**39.000**
III	**Spomenik Prirode (S.P.)**	**82**	**6.296,93**
	S.P. Speleološki	4	
	S.P. Hidrološki	15	
	S.P. Geomorfološki	7	
	S.P. Botanički	55	
	S.P. Memorijalni	1	
V	**Zaštićena Panorama**	**2**	**1. 683,49**
	Park Šuma	**1**	**15**
	Ukupno	**97**	**47.842,34**

KARTA ZAŠTIĆENIH ZONA

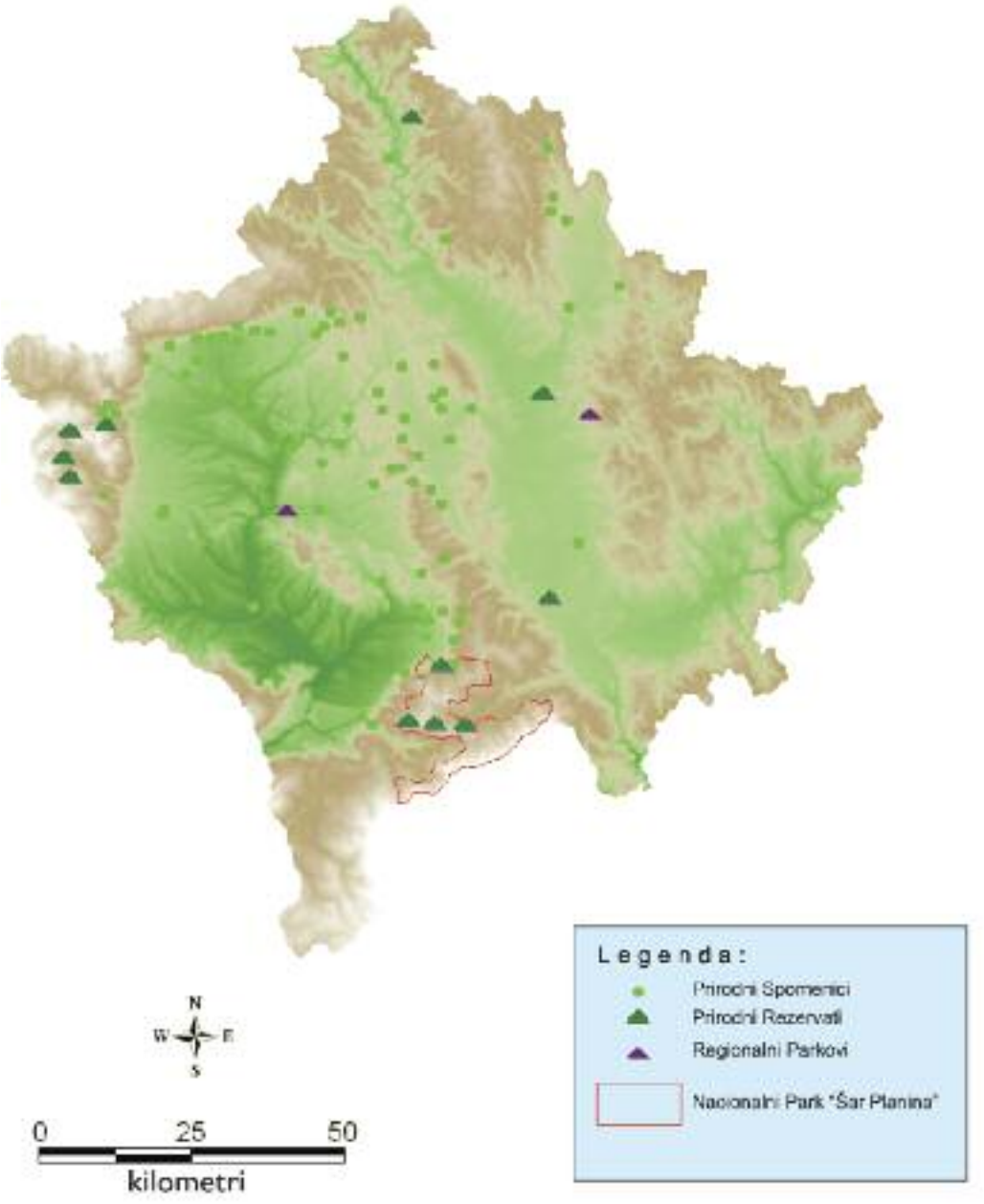

Tabela 2. Zaštićene zone

Naziv Zone	Opština Godina zaštite	Površina (ha)	Kat.	Opis vrednosti
REZERVATI PRIRODE				
1. Ropski Vrh	Dečani 1955	20.00,00	I	Biljni rezervat vrsta molike, jele, bora i bukve
2. Gubavci	Peć 1959	38.00,00	I	Biljni rezervat endemsko-reliktne vrste balkanske ili evropske forsitije (*Forsythia europaea*)
3. Vrh Amana	Prizren 1960	30.00,00	I	Biljni rezervat sa čistim sastavom (*Pinus heldreichii*).
4. Gazimestan	Priština 1963	12.00,00	I	Biljni rezervat Božura (*Paeonia decora Anders.*)
5. Kožnjer	Dečani 1955	150.00,00	I	Životinjski rezervat vrste divlje koze (*Rupicapra rupicapra L.*)
6. Ciljak	Prizren 1960	20.00,00	I	Prirodni rezervat borova (*Pinus heldreichii*)
7. Prilepske Planine	Dečani 1969	0.92,00	I	Biljni rezervat javora (*Acer heldreichii*)
8. Rusenica	Suva Reka 1955	300.00,00	I	Životinjski rezervat divlje mačke (risa) (*Lynx lynx L.*)
9. Bifurkacija reka Nerodimlja	Uroševac 1979	13.00,00	I	Specijalni prirodni rezervat.
10. Veliki Bor	Prizren 1960	35.00,00	I	Biljni rezervat čistih šuma bora (*Pinus heldreichii*)
11. Kamlja	Leposavić 1988	228.00,00	I	Krečni brežuljak je poseban prirodni rezervat sa paleontološkim karakteristikama. .
NACIONALNI PARK				
1. Šar planina	Prizren, Suva Reka, Kačanik, Štrpce 1986	39.000	II	Retke vrednosti: botaničke, faunističke, ekološke, turističke, rekreativne, sportske, edukativne i kulturne
SPOMENICI PRIRODE				
1. Gadimska Pećina	Lipljan 1969	38.64,95	III	Geospomenik prirode bogat prirodnim ukrasima, jedna je od najlepših pećina na Kosovu i šire. Ima naučnih, edukativnih, obrazovnih i turističkih vrednosti.
2. Pećina kod Bajice	Glogovac 1987	00.11,55	III	Geospomenik prirode sa speleološkim vrednostima
3. Pećina kod Glarasela	Glogovac 1987	00.50,17	III	Geospomenik sa geomorfološkim i speleološkim karakterom.
4. Ušće reke Bistrice	Prizren 1978	200.00,00	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim i karakterom panorame.
5. Izvor Belog Drima sa Pećinom i vodopadom kod Radavca	Peć 1983	69.94,00	III	Spomenik prirode sa geomorfološkim, hidrološkim i turističkim značajem.
6. Tok reke Mirušo	Suva Reka, Klina Mališevo 1983	10.03,35 1.93,94	III	Hidrološki, geomorfološki i značaj za panoramu
7. Izvor mineralne vode u Drsniku	Klina 1985	00.06,75	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.

8. Termomineralni izvor kod Vuče	Leposavić 1988	16. 60,13	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
9. Izvor mineralne vode kod Sakabarje	Podujevo 1988	00.31,47	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
10. Izvor vode kod Šajkovca	Podujevo 1988	1.40,54	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
11. Ušće reke Klina	Klina 1985	1.204,94	III	Prirodni spomenik sa geomorfološkim, hidrološkim i botaničkim vrednostima.
12. Rugovska Klisura	Peć 1985	4.301,05		Geološki, hidrološki, speleološki, botanički i značaj za panoramu
13. Kanjon Belog Drima kod Svetog mesta	Đakovica, Orahovac 1986	73.88,47 124.06,09	III	Prirodni spomenik sa hidro-geomorfološkim značajem.
14. Platan (*Platanus orientalis*) kod Manastira	Prizren 1959	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim, edukativnim, naučnim i kulturnim karakterom.
15. Dud (*Morus sp.*)	Peć 1957	00.03,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
16. Topola (*Populus trewula*) kod Banjice	Podujevo 1959	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
17. Lipe (*Tilia argentea*) u Istiniću	Dečani 1968	00.02,11	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
18. Stabla lipe (*Tilia argentea*) u Istiniću	Dečani 1968	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
19. Debla hrasta (*Quercus sp.*) kod Lozice	Mališevo 1985	00.05,00	III	Značajan prirodni spomenik za naučna istraživanja botaničkog karaktera
20. Stablo hrasta (*Quercus cerris*) kod Zlokućana	Klina 1985	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim i turističkim karakterom.
21. Stablo hrasta (*Quercus cerris*) kod Polata	Podujevo 1988	00.44,20	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
22. Stablo hrasta (*Quercus cerris*) kod Dobralina	Podujevo 1988	00.00,70	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
23. Crni Vrh	Peć 1977	112.50,00	III	Memorijalni spomenik prirode
24. Minerali – kristali	Stari Trg, Mitrovica 1970		III	Minerali i kristali očuvani u Muzeju kristala u Starom Trgu. .
25. Stablo korena (*Quercus robur*) kod Nekovca	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
26. Kompleks debla korena (*Quercus robur*) kod Negroca	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
27. Stablo shparchit kod Negroca	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
28. Pećina u Klšnoj Reci	Glogovac 2006	02.00,00	III	Geospomenik prirode sa speleološkim vrednostima.
29. Stablo hrasta (*Quercus cerris*) kod Krajkove	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
30. Kamen Gradine u Lapušniku	Glogovac 2006	02.00,00	III	Prirodni spomenik sa geomorfološkim karakterom.
31. Izvor mineralne vode u Poklaku	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
32. Stabla hrasta – šest vrba (*Quercus sp.*) u Likošanu	Glogovac 2006	00.05,00	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.

33. Debla hrasta (Quercus sp.) kod Trsteníka	Glogovac 2006	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
34. Debla hrasta (Quercus sp.) kod Likošana	Glogovac 2006	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
35. Kamen starice kod Dobrošeca	Glogovac 2006	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa geomorfološkim karakterom
36. Stablo hrasta (Quercus pubescens Willd.) kod Ačareva	Srbica 2007	00. 05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
37. Debla hrasta (Quercus sp.) kod Polca	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
38. Deblo hrasta (Quercus sp.) kod Likovca	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
39. Izvor termalne vode u Banji	Srbica 2007	00.10,00	II	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
40. Deblo hrasta (Quercus sp.) kod Prelovca	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
41. Kompleks stabala hrasta (Quercus sp.) u Rezali	Srbica 2007	00.02,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
42. Kompleks stabala hrasta (Quercus pubescens Willd.) kod Kačernice	Srbica 2007	00.10,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
43. Stablo hrasta (Quercus cerris L.) kod Kotora	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
44. Stablo hrasta (Quercus cerris L.) kod Padališta	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
45. Stablo hrasta (Quercus pubescens Willd.) kod Čitaka	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
46. Stablo hrasta (Quercus cerris L.) kod Runika	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
47. Izvor slane vode kod Legćine	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
48. Stablo hrasta (Quercus sp.) kod Lubovaca	Srbica 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
49. Stablo korena (Quercus robur) kod Dejča	Klina 2007	00.03,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
50. Kompleks stabala korena (Quercus robur) kod Glarava	Klina 2007	00.28,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
51. Stablo hrasta (Quercus cerris) kod Naglavice	Klina 2007	00.12,05	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
52. Izvor mineralne vode kod Rudice	Klina 2007	00.07,65	II	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
53. Stablo hrasta (Quercus pubescens) kod Dobrih Voda	Klina 2007	00.19,52	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom
54. Stabla hrasta (Quercus sp.) kod Brešanca	Suva Reka 2007	00.05,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
55. Kompleks stabala hrasta (Quercus sp) kod Savrova	Suva Reka 2007	00.15,00	II	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.

56. Stablo bora (*Pinus sp.*) kod Dečca	Suva Reka 2007	00.05,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
57. Stabla hrasta (*Quercus sp.*) kod Grejkovca	Suva Reka 2007	00.15,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
58. Stablo topole (*Populus sp.*) kod Rečana	Suva Reka 2007	00.05,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
59. Izvor mineralne vode kod Rečana	Suva Reka 2007	00.10,00		Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
60. Kompleks stabala hrasta (*Quercus sp.*) kod Muhlana	Suva Reka 2007	00.15,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
61. Oskoruša (*Sorbus domestica L.*) kod Bucakova	Suva Reka 2007	00.05,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
62. Kompleks stabala hrasta (*Quercus sp.*) kod Papaza	Suva Reka 2007	00.15,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
63. Dva stabla hrasta (*Quercus sp.*) kod Blace	Suva Reka 2007	00.10,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
64. Stablo hrasta (*Quercus sp.*) kod Vranića	Suva Reka 2007	00.05,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
65. Lokalitet hrasta (*Quercus frojana*) kod Braća	Suva Reka 2007	00.05,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
66. Kompleks stabala hrasta (*Quercus sp.*) kod Lužnice	Suva Reka 2007	00.15,00		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
67. Kamen Džamija kod Lužnice	Suva Reka 2007	00.15,00		Prirodni spomenik sa geomorfološkim karakterom.
68. Dva stabla crnih kupina (*Morus nigra L.*) kod Crce	Istok 2006	00.10,53		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
69. Stablo srebrne lipe (*Tilia tomentosa Moench*) kod Ljubožde	Istok 2006	00.10,17		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
70. Stablo crvene lipe (*Tilia sp.*) kod Donjeg Istoka	Istok 2006	00.04,91		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
71. Stabla hrasta (*Quercus pubescens Willd*) kod Sinaja	Istok 2006	00.16,71		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
72. Stablo srebrne lipe (*Tilia tomentosa Moench.*) kod Gornje Sušice	Istok 2006	00.04,91		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
73. Izvor mineralne vode kod Istoka	Istok 2006	03.88,19		Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
74. Stablo oskoruše (*Sorbus domestica L.*) kod Uče	Istok 2006	00.07,07		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
75. Stablo srebrne lipe (*Tilia tomentosa Moench*) kod Kaličana	Istok 2006	00.04,91		Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.

76. Izvor termalne vode kod Banje	Istok 2008	00.65.04	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
77. Stablo crvene lipe (Tilia sp.) kod Ljubova	Istok 2008	00.07.07	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
78. Stablo kornera (Quercus robur L.) kod Žača – Zablać	Istok 2008	00.11,33	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
79. Stablo kornera (Quercus robur L.) kod Trubuhovca	Istok 2008	00.07.07	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
80. Stablo kornera (Quercus robur L.) kod Starodvorana	Istok 2008	00.04.15	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
81. Stablo hrasta (Quercus robur) u Đurakovcu	Istok 2008	00.01,26	III	Prirodni spomenik sa botaničkim karakterom.
82. Izvor vode kod Vrela	Istok 2008	00.28.43	III	Prirodni spomenik sa hidrološkim karakterom.
REGIONALNI PARK				
1. Regionalni Park Mirušа	Klina, 1982 Orahovac,1983 Mališevo,	357.01,72 195.77,98	V	Kanjon sa uzastopnim vodopadima specifičnim panoramama, predstavlja redak prirodan fenomen koji ima prirodnu, naučnu, kulturnu i turističku važnost.
2. Regionalni Park Gmija	Priština 1987	1.126.01.00	V	Od velike naučne, edukativne, kulturne, turističko-rekreativne važnosti.
PARK ŠUME				
1. "Borovi Dečana"	Dečani 1958	15.00,00	V	Čisti sastav crnog bora kod Manastira u Dečanima

6.2. UPRAVLJANJE ZAŠTIĆENIM ZONAMA

Upravljanje zaštićenih prirodnih zona se radi sa ciljem:

- Naučnih istraživanja;
- Zaštite divljih vrsta, staništa i ekosistema;
- Očuvanja genetske raznovrsnosti i vrsta;
- Staranje o uslugama za sredinu;
- Zaštite specifičnih karakteristika prirodnog i kulturnog nasleđa;
- Turizma i rekreacije;
- Obrazovanja i osiguranja pristupa javnosti informacijama;
- Održivog korišćenja resursa od prirodnih ekosistema;
- Očuvanja kulturnih i tradicionalnih karakteristika.

Status zaštićenih zona prirode se definiše sa podzakonskim aktima u skladu sa zakonima koji određuju stepen zaštite i principe upravljanja po svakoj kategoriji. U skladu sa Zakonom o Zaštiti Prirode, za svaku zaštićenu zonu prirode se određuje stepen I, II i III zaštite.

Akt o proglašenju zaštićene zone prirode određuje cilj upravljanja i posebne mere za zaštitu prirode i tehnike koje se primenjuju u zaštićenoj zoni prirode. Posle usvajanja akta o proglašenju zaštićene zone prirode usvaja se plan upravljanja od organa koji ju je stavio pod zaštitu i koji se usvaja od Ministarstva. Samo 3 zaštićene zone do danas imaju upravne organe.

Upravljanje nacionalnim parkom “Šar Planina” se vrši od Uprave Parka sa sedištem u Prizrenu koji radi u okviru MSPP. Uprava momentalno upravlja teritorijom Nacionalnog Parka na površini od 22 230 ha, koja se nalazi u opštinama Prizren (19 500 ha) i Suva Reka (2 730 ha). **Dok, deo Nacionalnog Parka koji pripada opštini štrpce se ne upravlja od institucija i zakona Republike Kosova.**

Rezervati koji se nalaze unutar teritorije nacionalnog parka su: Vrh Arnena, Veliki Bor, Ošljak i Rusenica a istima upravlja uprava NP “šar planina”, dok ostali rezervati (“Vrh Ropsa”, “Gubavac”, “Gazimestan”, ”Kožnjer”, ”Prilepske Planine”, ”Bifurkacija reke Nerodimke”, ”Kamilja” nemaju organe uprave.

Regionalnim parkom “Grmija” upravlja javno preduzeće “Hortikultura”, a regionalni park “Miruša” nema organ uprave. “Gadimskom pećinom“ upravlja organ koji nije pod nadzorom Vlade, dok ostali spomenici prirode se upravljaju od odnosnih opštinskih vlasti.

6.3. STANJE PRIRODNIH RESURSA U NACIONALNOM PARKU "ŠAR PLANINA" i REZERVATI UNUTAR PARKA

Ocena stanja prirodnih resursa NP-a za 2007 – 2008. godinu je urađena na bazi stalnih aktivnosti (istraživanja, monitoringa i kontrola) na terenu koje su se primenjivale u svim rejonima uprave Nacionalnog Parka koji se nalaze na teritoriji opština Prizren i Suva Reka gde su analizirani uticaji i negativne posledice biotičkih faktora (ljudi, insekata i biljnih bolesti) i abiotičnih (požara, prirodnih nepogoda, vetra, snega, itd.) na floru i faunu kao i na šumske i travne ekosisteme NP-a.

Stanje šumskih ekosistema

Stanje šuma Nacionalnog Parka, posebno četinara, je teško kao posledica uticaja negativnih biotičnih i abiotičnih faktora. Ovi faktori su uticali na pogoršanje zdravstvenog stanja šuma prouzrokujući značajne štete šuma. U nekim šumama, posebno hrastovine, uticaj ovih faktora ugrožava njihovu biološku egzistenciju.

Većina bukove šume, koja ima široku rasprostranjenost u Nacionalnom Parku, je u dobrom stanju, dok jedan deo ove šume pretrpeo štetu od ilegalne seče i prirodnih nepogoda.

Ukupna šteta šuma tokom 2008. godine od ilegalne seče šuma u NP-u je bila 1608.04 m^3.

Značajnije štete su bile u rejonu Deloca, dok u ostalim rejonima uprave NP-a je bilo štete u iznosu od 271.3 m^3.

Kao posledica masivne seče u ovom regionu Nacionalnog Parka, Republici Kosovo je naneta značajna ekološka, socijalna i ekonomska (finansijska) šteta u iznosu od 412 356.00 € od ukupne štete šuma od 498 247.00 €.

U rejonu Muštišta izraženije seče se javljaju u mestima ,,Laz" i ,,Dugi kamen ", dok u regionu Rusenice kao posledica korišćenja kamena od firme ,,Vëllezërit e Bashkuar" iz Muštišta, kompletno su oštećene niske šume u površini od oko 1 ha.

Ilegalna seča šuma u teritoriji opštine Prizren, u poređenju sa onom u Suvoj Reci, znatno je manja i uglavnom se sreće u rejonima Manastreca, Ljubinja i Prevalca.

Sporadične štete u bukovim šumama tokom 2008. godine su potvrđene i od prirodnih nepogoda (vetar i sneg), ali njihov intenzitet nema poseban negativni efekat na razvoj šuma.

Zdravstveno stanje šuma borovine (Pinetum heldreichii) je loša, kao posledica požara koji su bili u 2000 i 2007. godine, kao i povećanja štetnih insekata (koji žive ispod

kore drveta bora Blastophagus sp.), koji su se masivno pojavili posle požara, kao rezultat slabljenja imuniteta oštećenih stabala. Treba istaći da se u okviru oštećenih šuma nalaze i striktni rezervati bora: Vrh Arnena, Ošljak i Veliki Bor, koji su isto tako, pretrpeli značajne štete šuma. šuma bora, zbog endemoreliktnog karaktera, predstavljaju najvažnije šume Nacionalnog Parka, međutim, upravo ove šume su najviše i oštećene. Osušena stabla su podlegla procesu truljenja i lomljenja koje se prouzrokuju od snažnih planinskih vetrova.

Nedostaje prirodno obnavljanje šuma bora kao posledica značajnog oštećenja šuma, slabljenju vitaliteta drva i gustog prisustva travnih vrsta. Stanje ovih šuma, imajući u vidu visok intenzitet njihovog sušenja, može se smatrati kao prirodna katastrofa.

Pošto se radi o endemoreliktnim šumama bora, gde su sanitarne mere u nekim zonama zakasnile, treba videti mogućnost da se biološki procesi ostave prirodi, dok od sanitarnih mera da se primene samo postavljanje feromona (bioloških zamki) za suzbijanje insekata koji žive ispod kore drveta.

Stanje vegetacije trave (pašnjaka)

Stanje pašnjaka visokih planina je dobro jer je njihovo korišćenje znatno opalo posle rata 1999. godine kao posledica drastičnog smanjenja broja stoke u selima okolo teritorije Nacionalnog Parka i u regionu Prizrena uopšte. Stanje endemskih biljaka se prikazuje kao dobro, međutim regeneracija je ograničena kao posledica teških klimatskih uslova, njihovog malog broja i dominacije ostalih vrsta.

Na pogoršavanju stanja travnih vegetacija u Prevali su uticali i parkiranje automobila i bacanje smeća od strane mnogobrojnih posetilaca koji posećuju ovo mesto. Tokom poslednje dve godine su ugrožene od degradacije i travne vegetacije u regionu Crni Kamen, kao posledica povećanja broja posetilaca tokom leta, posebno danima vikenda.

Stanje flore

Stanje retkih travnih biljaka, koje daju jednu posebnu vrednost flori Nacionalnog Parka, je dobra i održiva. Ove biljke se uglavnom nalaze u višim zonama (preko 2000 m) Nacionalnog Parka i sastavni su deo pašnjaka visokih planina.

Od vrsta koje imaju posebnu vrednost za Nacionalni Park, proverene su dobrom stanju ove stenoendemske biljke: Achillea alexandris regis u Ošljaku, Brunmullera dieckii kod Pašalare, Crocus scardicus, Dianthus scardicus, Lilium albanicum u šarplanini, itd.

Neke retke vrste lekovitih biljaka su objekat ilegalnog korišćenja od neodgovornih ljudi. Najugroženija biljka je gorčica (Gentiana lutea) koja se sakuplja od lokalnih stanovnika i raznih ljudi koji je koriste za trgovinu (ličnu dobit) pošto ona ima posebna lekovita svojstva. Tokom 2008. godine pokušaji za ilegalno sakupljanje ove biljke su bili ograničeni zbog čestih kontrola na terenu od strane uprave Nacionalnog Parka, po lokacijama gde je ona prisutna.

Stanje faune

Stanje faune u Nacionalnom Parku, imajući u vidu socio-ekonomsko stanje i nivo svesti populacije kao i nedostatak primene zakona, može se oceniti kao dobra. Treba istaći da se stanje divljih životinja poboljšalo posle formiranja uprave Nacionalnog Parka u okviru MSPP-a, gde su ovi prirodni resursi dobili bolju institucionalnu zaštitu. Ovo je uticalo na razvoj i konstantno povećanje broja divljih životinja, posebno mrkog medveda, jelena i divljih koza. Od praćenja urađenih na terenu, potvrđena su većina divljih životinja od prethodnih istraživanja, dok podaci o nekim značajnijim vrstama koje su prisutne na teritoriji Nacionalnog Parka su predstavljeni u sledećoj tabeli:

Tabela 3: Stanje divljih životinja u Nacionalnom Parku "šar planina" za 2008. godinu

Vrsta divlje životinje	Stanje fonda na početku godine	Godišnja reprodukcija	Prirodni gubici	Stanje fonda na kraju godine
Mrki medved	22	7	1	28
Jelen	40	10	3	47
Divlja mačka	4	-	-	5
Divlja koza	170	38	10	198
Divlja svinja	50	25	15	60
Zec	130	60	40	150
Vuk	9	6	4	11
Sivi orao	4	-	-	4
Tetreb kamenac	150	50	30	170

Većina vrsta sisara, koji su bili registrovani u prethodnim istraživanjima su potvrđeni na terenu, međutim za određivanje njihovog broja potrebno je intenzivnije praćenje po svim regionima Nacionalnog Parka. Zdravstveno stanje divljih životinja je dobro, dok konstantna opasnost za divlje životinje predstavlja ilegalni lov od neodgovornih lica. Najugroženije vrste od ilegalnog lova su divlja koza i jeleni.

Zoniranje nacionalnog parka “Šar Planina”

Agencija za zaštitu životne sredine na Kosovu (AZŽSK) u saradnji sa Institutom za prostorno planiranje (IPP) i Upravom nacionalnog parka “šar planina” (UNP), na bazi projekta za formiranje zona u Nacionalnom Parku za potrebe kreiranja Prostornog Plana, tokom 2008 – 2009. godine je završila profesionalne radove kao što su:

- Istraživanje prirodnih vrednosti Nacionalnog Parka u svim postojećim rezervatima i onima koji su predloženi,
- Predlog zaštitnih zona I, II i III i određivanje granica ovih zona,
- Priprema mapa i izveštaja o formiranju zona Nacionalnog Parka, itd.

Na bazi prirodnih vrednosti potvrđenih na terenu, profesionalni tim i MžSPP su predložili pored četiri postojeća rezervata (**Veliki Bor, Ošljak, Bor i Rusenica**), proglašenje i još 10 ostalih zona kao zona kategorije zaštite I, odnosno kao striktne rezervate prirode:

- **Kopilica, Dupnica i Bistrica** na teritoriji SO Prizren
- **Bistra, Potok Durle, Livadište i Klisura** na teritoriji SO štrpce,
- **Pašalare i Sveta Ledina** na teritoriji SO Suva Reka i
- **Luboten** na teritoriji SO Kačanik.

Kao zaštitna zona II predložene su:

- Sve šume izvan striktnih rezervata prirode,
- Travni ekosistemi koji okružuju striktne zone prirode (tampon zona),
- Travni ekosistemi koji se karakterišu sa bogatom bio-raznovrsnošću (raznolikost biljnih vrsta) i koji se nalaze na kosim terenima ugroženim od erozije.

Kao zaštitna zona III su predložene zone travnih površina koje su namenjene za pašnjake, razvoj turizma, sportsko-rekreativnih aktivnosti i izgradnju turističkih objekata kao i privatne svojine (livade) lokalne zajednice koje se nalaze blizu sela koje se graniče sa teritorijom nacionalnog parka.

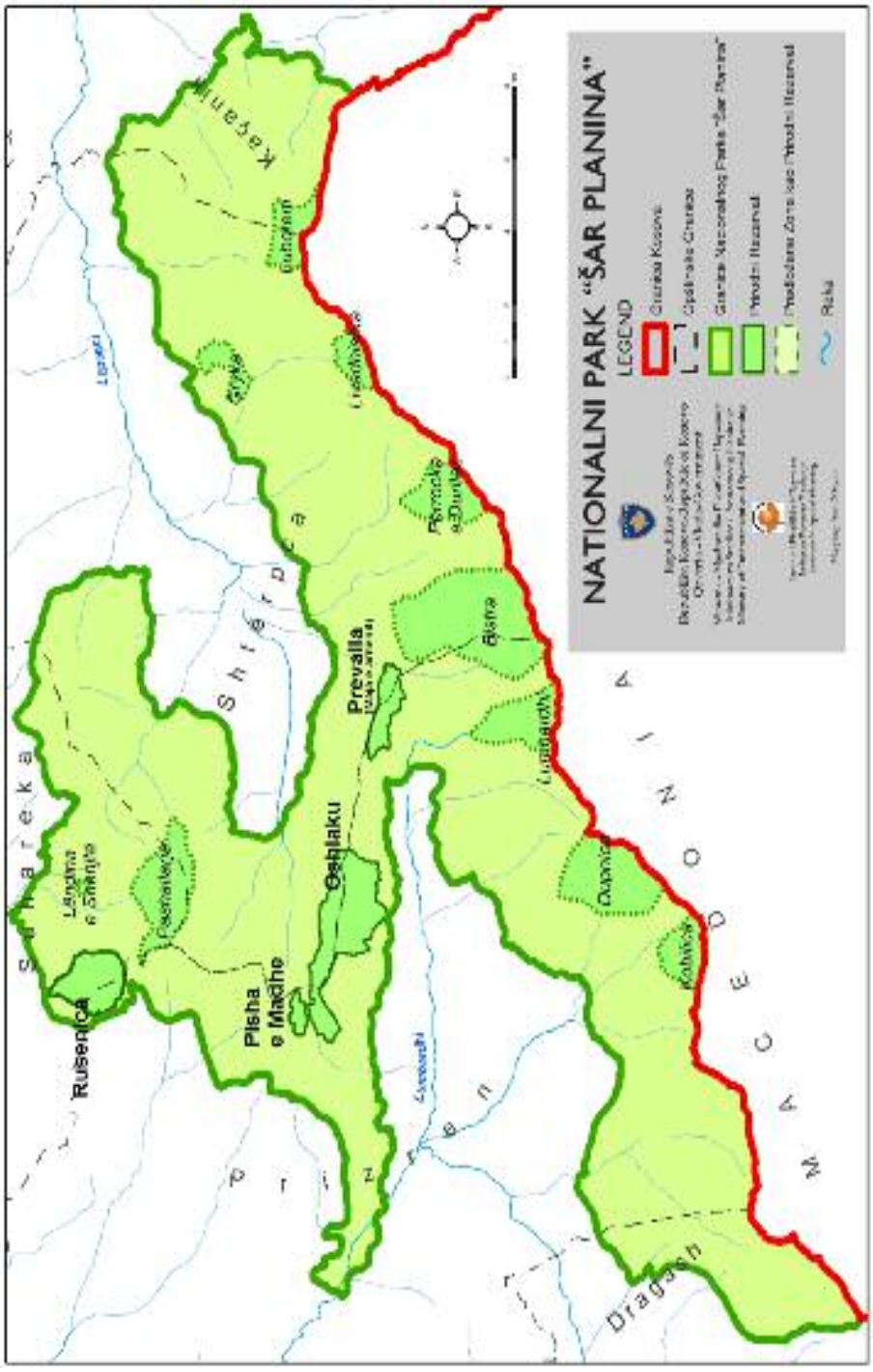

Sl. 23. Zonalna karta nacionalnog parke "Šar Planina"

6.4. STANJE OSTALIH REZERVATA

Osim 4 rezervata koji se nalaze u unutrašnjosti Nacionalnog Parka “šar planina” (Vrh Arnena, Rusenica, Koxhaballkan i Ošljak)koji obuhvataju jednu površinu od 385 ha ili 45.5 % ukupne površine rezervata, postoji još 7 drugih rezervata. Na teritoriji Prokletija su 4 rezervata: Kožnjer, Gubavac, Prilepske Planine i Vrh Robsa u površini od oko 209 ha ili 24.7 % površine zaštićenih rezervata. Oko 30% površine zaštićenih rezervata odnosno: Bifurkacija reke Nerodimlje, brežuljak Kamilje i Gazimestan nalaze se izvan ovih dveju zona.

Negativni uticaji antropogenskih faktora kao što su: ilegalna gradnja i intervencije bez naučnog kriterijuma, nekontrolisana seča ali i ostali ne-antropogenski faktori po rezervatima prirode na Kosovu kao: bolesti, požari, itd, su u direktnoj suprotnosti sa ciljevima zaštite, zakonodavstvu na snazi i međunarodnim normama. Takvi uticaji i nedostatak institucionalne i naučnog staranja čine da ovi rezervati zauvek izgube njihove prirodne karakteristike zbog kojih su stavljeni pod zaštitu[10].

Jedan takav primer je Bifurkacija reke Nerodimlje koja još uvek nije funkcionalna kao posledica mnogih prepreka u koritu reke, posebno na levoj pritoci.

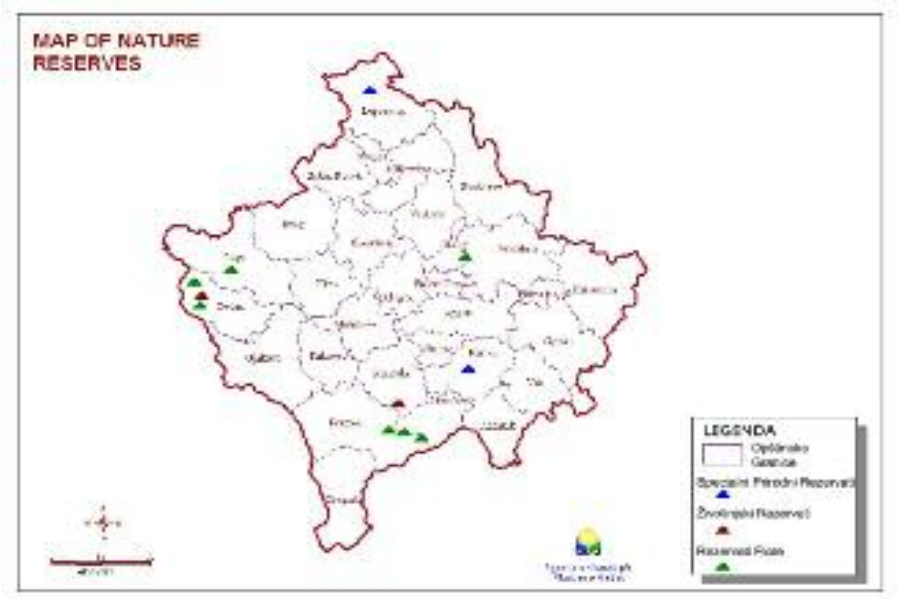

Sl. 24. Mapa prirodni rezervata

10 Neki aspekti ugroženosti biodiverziteta u striktnim rezervatima prirode na Kosovu, Institut Albshkenca Tirana, 2008

6.5. STANJE SPOMENIKA PRIRODE

U okviru zaštitnih zona, spomenici prirode po broju zauzimaju prvo mesto sa njih 82, dok su po površini na drugom mestu sa 6.296,93 ha. Od ovih 55 Spomenika su botaničkog karaktera, 15 hidrološkog, 7 geomorfološkog, 4 speleološkog i I memo rijalnog karaktera.

Zone gde je bilo uticaja tokom dve zadnje godine su: Gadimska Pećina, Rugovska Klisura, Izvor Belog Drima sa pećinom i Vodopadom kod Radavca, Tok Reke Miruše, itd.

Zbog gubitka prirodnih vrednosti, 12 spomenika su skinuti sa centralnog registra zaštićenih zona.

Tabela. 4. Spomenici prirode koji su skinuti sa registra zaštićenih zona

Br.	Naziv	Opština	Godina	Kategorija
1	Molika kod Neradimlja (*Pinus heldreichi*)	Uroševac	1959	Prirodni spomenik
2	Lipa kod Gornjeg Streoca (*Tilia argentea*)	Dečane	1961	Prirodni spomenik
3	Brestovina kod Lukinja (*Ulmus campestris*)	Prizren	1981	Prirodni spomenik
4	Hrastovo drvo u Donjem Potrču (*Quercus sp.*)	Klina	1985	Prirodni spomenik
5	Brestovo u Čabicu (*Ulmus minor M.*)	Klina	1985	Prirodni spomenik
6	Hrastovo drvo u Brkovu (*Quercus sp.*)	Klina	1985	Prirodni spomenik
7	Hrastovo drvo u Donjoj Dumnici (*Quercus sp.*)	Podujevo	1988	Prirodni spomenik
8	Topola kod Orlana (*Populus tremula*)	Podujevo	1988	Prirodni spomenik
9	Čabrat	Đakovica	1984	Prirodni spomenik
10	Rahavane	Suva Reka	1980	Prirodni spomenik
11	Ramjane	Vitina	1982	Prirodni spomenik
12	Izvor vode kod Revuća	Podujevo	1988	Prirodni spomenik

- **Stanje Gadimske pećine**

Tokom 2009. Godine odlukom Vlade Republike Kosovo uzeta je pod zaštitu Gadimska pećina kao spomenik prirode sa posebnim značajem. Ali još uvek nema nekog rezultata od primene ove odluke. Isto tako tokom ove godine je izvršena redefinicija granice Gadimske Pećine i izrada karte.

U Gadimskoj pećini, još uvek ostaju isti problemi koji su prisutni od minulih godina. Spoljna dešavanja i njihovi uticaji u pećini kao što su:

- Pojava erozije kamenitog materijala od škrilje,
- Gradnja objekata u zaštićenoj zoni i u blizini pećine,

- Rad kamenoloma gde se eksploatiše kamen krečnjaka,
- Uticaj miniranja na destabilizaciju pećine,
- Razne aktivnosti na koritu reke Klisura ispred pećine, itd.

Dok se u unutrašnjosti pećine uočavaju ozbiljni problemi kao što su:

- Veliki rascepi na ulazu i na početku kanala Galerije Suza.
- Opasnost od kolapsa i obrušavanja delova kamenja u hodnicima po kojima prolaze posetioci;
- Vidljive hidrogeološke promene, što se vidno ispoljilo sa smanjenim protokom podvodnih voda.
- Pojava mahovine i pečuraka kao posledica mikroklimatskih promena, uslovljenih hermetičkim zatvaranjem ulaza-izlaza kao i dugotrajno i neadekvatno osvetljenje;
- Fizička oštećenja (lomljenja, itd.) kao i mehaničko čišćenje ukrasa;
- Natpisi i grafiti po koridorima pećine štete ugledu i originalnosti pećine;
- Neadekvatno osvetljenje i neispravnost električne mreže predstavlja opasnost za posetioce;
- Ilegalna istraživanja ostalih koridora, bez konsultacija sa odgovornim institucijama;
- Neprofesionalno upravljanje pećinom, itd.

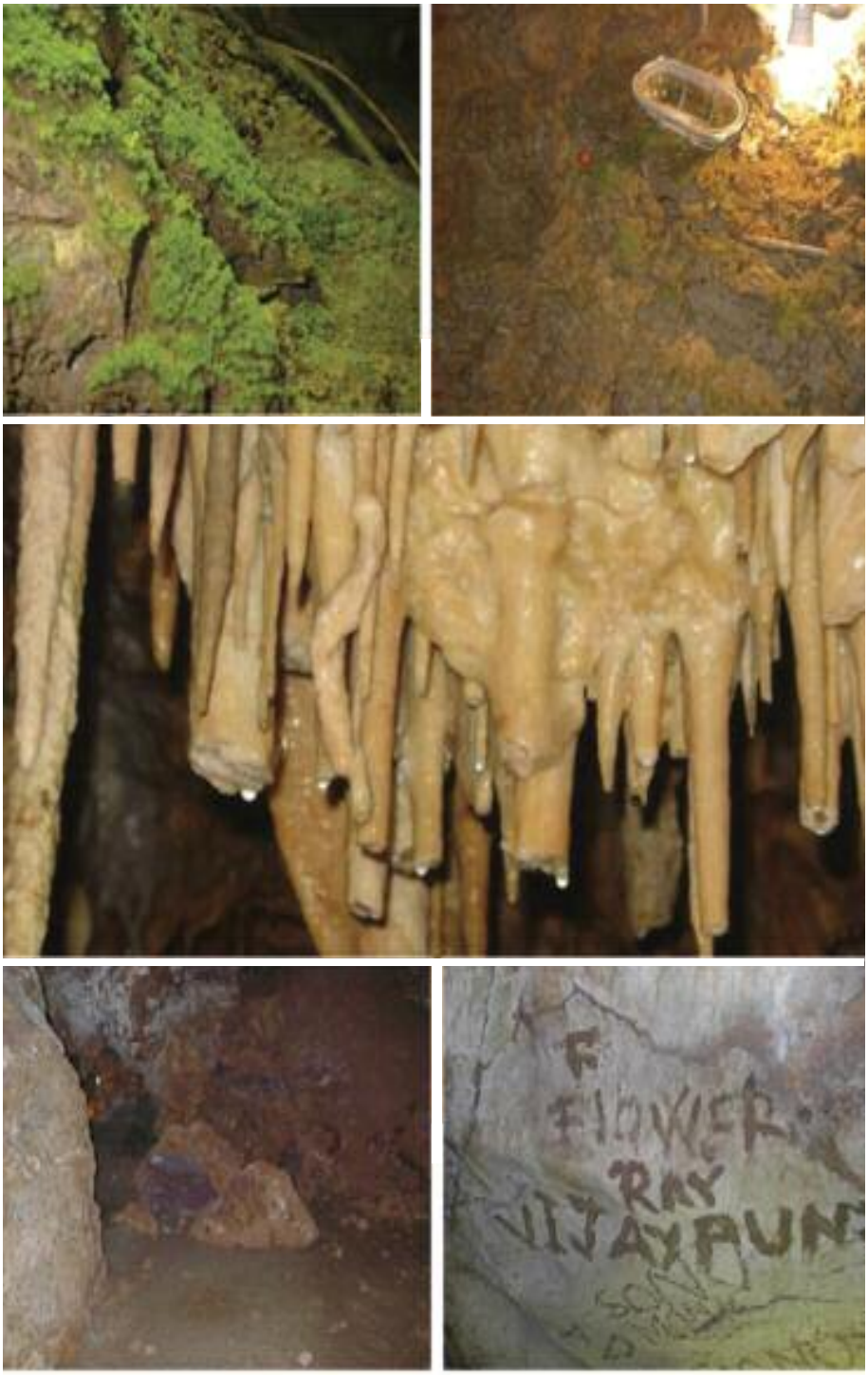

Sl. 25. Oštećenja Gadimske pećine

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Nr. 04/57
Datë: 17.03.2009

Në mbështetje të nenit 92 paragrafi 4. dhe 93 paragrafi (4) të Kushtetutës së Republikës së Kosovës, të nenit 25 paragrafi 1. të Ligjit Nr. 02/L-18 dhe Rregulloja Nr. 2006/22), për: Mbrojtjen e Natyrës si dhe të nenit 4 paragrafi (3) të Rregullores së Punës së Qeverisë së Kosovës nr. 01/2007, Qeveria e Republikës së Kosovës, në mbledhjen e mbajtur më 13 mars 2009, mori

V E N D I M

1. Vihet nën mbrojtje "Shpella e Gadimes" në Gadime të Ulët të komunës së Lypjanit, me rreze të kufirit "Murter" në kategorinë e monumentit të natyrës me rëndësi të veçantë.

2. Monumenti i natyrës "Shpella e Gadimes" vihet nën mbrojtje si objektikje unikate e specifikave teknike, gjeologjike, gjeomorfologjike dhe hidrologjike e formuar në mermer. Vlerë e veçantë e këtij monumenti të natyrës paraqet shfaqja e stolive zogonike.

3. Monumenti i natyrës "Shpella e Gadimes" shtrihet në territorin e komunës së Lipjanit, Komuna kadastrale Gadime e Ulët dhe përfshin sipërfaqen prej 38.64,95 ha. Në parcelat kadastrale në pronësi shtetërore, nr. 700, 699, 696, 694, 690, 689, 688, 686 dhe 682 me sipërfaqe prej 36.75,21 ha. dhe parcelat kadastrale në pronësi private nr. 697, 695, 693, 692, 691/1 në sipërfaqe prej 1.91,74 ha.

4. Me hyrjen në fuqi të këtij vendimi shfuqizohet vendimi 01. nr. 1174-30 ("GZK" nr. 50/02).

5. Vendimi hyn në fuqi ditën e nënshkrimit.

Hashim THAÇI
Kryeministër i Kosovës

Iu dërgohet:
- të gjitha ministrive (ministravë)
- Sekretarit të Përhershëm të ZKM-së
- Kuvendit Komunal Lipjan
- Arkivit të Qeverisë

Sl. 26. Granica Gadimske pećine

Istraživanje pećine kod Radavca i "Velike klisure"

Tokom 2008 i 2009. godine u pećini "Velika Klisura" u Rugovskoj Klisuri i u pećini kod Radavca nastavljena su istraživanja od strane slovačkih speleologa u saradnji sa Udruženjem Speleologa "Aragonit" iz Peći i sa Kosovskom Agencijom za Zaštitu Sredine.

Pećina Radavca se sastoji od četiri morfološka elementa: glavne galerije, leve, desne i vertikalnog kanala. Ukupna dužina istraženih kanala u pećini kod Radavca je oko 1420 m, dok je horizontalni kanal dug oko 700 m. Ulaz u pećinu se nalazi na oko 578 m nadmorske visine.

Karakteristično za pećinu kod Radavca je kanal sa kadama koji se pojavljuje u nastavku centralne galerije. Dužina kanala sa kadama je oko 80 m, širina od 4 - 8 m, dok je visina između 3-5 m.

Kade su poređane i u donjem delu su manjih dimenzija, često su po dve ili po tri i daju kanalu izgled mozaika. Većina kada je bez vode, a u nekima od njih ostaju jezera tokom cele godine.

Najveći deo galerija i koridora je zagađen od prisustva slepih miševa i od raznih grafita i natpisa. Pojava koja uznemirava za pećinu kod Radavca je ulazak neodgovornih lica u pećini.

Sl. 27. Ulaz u pećinu Radavca

Sl. 28. Kade u pećini Radavca

Istraživanja u pećini "Velika klisura" su počela u maju 1992. godine od nekoliko slovačkih speleologa, iako su lokalni stanovnici znali dosta ranije o ovoj pećini.

Sl. 29. Ulaz u pećinu "Velika klisura" u Rugovskoj klisuri

U pećini su se do sada istražila pet nivoa. Prvi nivo je nivo reke koji je dosta aktivan. Ovaj nivo dostiže do 66 m od ulaza odakle se može spustiti na korito reke preko nekoliko uskih kanala u formi kosih cevi. Ovde nailazimo na sedimente ili raznobojni talog.

Drugi nivo se nalazi u proseku 15-20 m iznad aktivnog toka podvodne reke. Posle prvog polu-sifona, pećina je odlično ukrašena sa svim mogućim vrstama speleo-dekoracija kao: stalaktita, stalagmita, kolona, jezera sa kristalima i biseri od kalcija, itd.

Jedna druga karakteristika pećine su nekoliko mesta gde obično ima nekoliko protoka vode. Oni su ravniji, ali prolazi u njima su dosta kosi, više od 60 stepeni i završavaju se sa nekoliko brana-malih stena ispunjenih vodom.

Tokom ekspedicija (2008 - 2009), se radilo na merenju ostalih koridora i galerija u pećini gde je upotpunjena digitalna karta pećine razmera 1:200.[11]
Istraživanje i koridora i galerija u pećini "Velika Klisura" i pećine kod Radavca će se nastaviti i u narednim godinama.

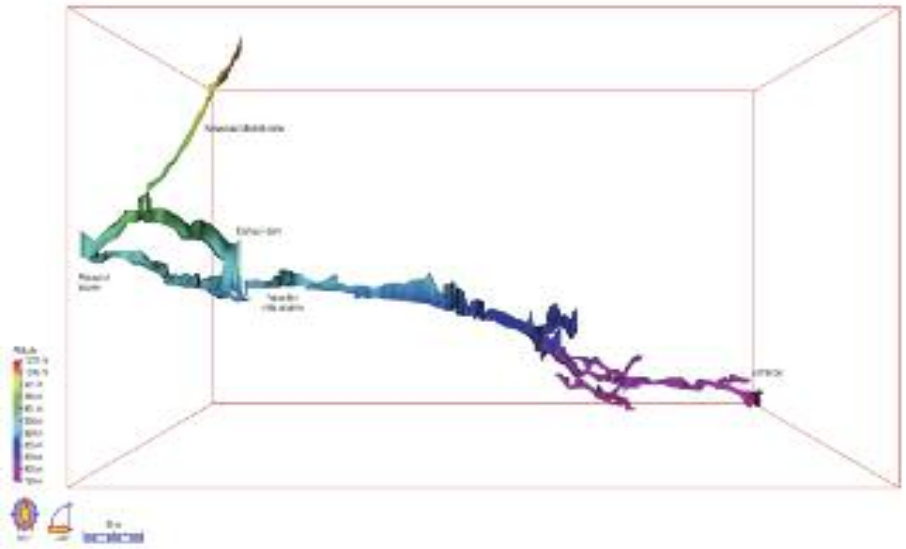

Sl. 30. Delovi profila pećine "Velika klisura" urađenog od slovačkih spelelologa

11 www.aragonit-speleo.org

Sl. 31. Kristali od pećine "Velika klisura"

Sl. 32. Tabela sa informacijama u pećini "Velika klisura"

- **Tok reke Miruše**

U srednjem toku reke Miruše (zaštićena zona SLK br. 44/76,1982), sagrađena je jedna brana na dužini od oko 20 m i širini 10 m. Izgradnja brane je uticala na degradaciju korita i normalnog toka vode. Ova akumulacija predstavlja uznemirenost i za lokalne stanovnike zato što predstavlja opasnost od poplava tokom proleća i zime, dok tokom leta utiče na nedostatak vode u koritu reke Miruša. Za posledicu, u reci Miruša je konstatovano masivno umiranje riba i ostalih stvorenja a isto tako ovo je uticalo i na vodopade reke Miruše, prekinuvši normalan protok vode. (Fotografija 33).

Izgradnja akumulacije je rađena bez jedne autentične hidrogeološke studije kao i bez uzimanja u obzir sredine.

Sl. 33. Degradacija korita reke Miruša (29.05.2009)

- **Izvor Belog Drima**

U zaštićenoj zoni izvora Belog Drima i pećine kod Radavca uočene su značajne intervencije na dva lokaliteta zaštićene zone.

- Kod izvora Belog Drima bilo je intervencija od strane ljudskog faktora, izgrađen je jedan rezervoar vode za hidocentralu u Radavcu koji se nalazi ispod izvora Belog Drima. Ova intervencija je urađena betonom i železom što šteti prirodnoj originalnosti ovog spomenika.

- Negde oko 100 m blizu izvora Belog Drima vegetacija je prilično oštećena, seku se drva običnog graba (Caprinus betulus), stabla hrasta (Quereous puberscens). Ova masivna seča stabala direktno utiče na kvarenje panorame i na pojavu erozije.

Sl. 34. Intervencija kod izvora Belog Drima

6.6. STANJE PRIRODNIH REGIONALNIH PARKOVA

- **Regionalni park Miruša**

Tokom ove dve godine nastavljeni su radovi na novim ugostiteljskim objektima, sa izgradnjom tri restorana. Ove štete vegetaciji su primećeni problemi koji takođe oštećuju prirodne vrednosti i biodiverzitet zone. što je zabrinjavajuće je da nema nadzornog organa za Regionalni park Miruša.

Isto tako i stanje geo-morfološkog nasledstva u slivu reke Miruša je alarmantno. Pećine, iako u značajnom broju sa retkim prirodnim, naučnim, turističkim, historijskim vrednostima, skoro su zaboravljene i bez adekvatnog staranja od opštinskih organa i centralnih institucija. One, iako su evidentirane su još neistražene, ne markirane, bez zaštićenog statusa, nejasne i neodređene administracije. U ovim pećinama ilegalno ulaze neodgovorna i neprofesionalna lica, tako da često oštećuju retke kristale, unutrašnjost pećina i bacaju otpade u njima[12].

Sl. 35. Lomljenje kristala u pećini Ponorca

12 Bajraktari F. (2009): Prirodno nasledstvo u slivu reke Miruša (magistarni rad) Priština

- **Regionalni park Grmija**

Uprkos dobrog održavanja rekreativne zone od strane nadzorne organizacije, primećeni su problemi u vezi čuvanja drugih vrednosti u drugim zonama.

Znatna oštećenja u toku 2008 – 2009 su načinjena u ekosistemu i drveću preko eksploatacije šuma od uticaja insekata (Slika 36, b). Također su evidentirano i ovi upadi: izgradnja fontane (slika 36, c), postavljanje antena na višim vrhovima (Slika 36, e) i unutar rekreativne zone (slika 36, a), prisustvo suvih drva i miniranih zona (foto 36, d), otpadi u dubljim delovima parka itd. Ostaje problem nedostatak nadležnog plana, markiranje i zoniranje parka, itd.

Slika 36. Stanje parka Grmija

Tabela 5. Ilegalni upadi u zaštićenim zonama 2008-2009

Br.	Zaštićena zona	Opština	Vrsta aktivnosti	Kategorija
1.	Arneni vrh (P.K.)	Prizren	• Antena mobilne telefonije	Prirodni rezervat
2.	Rusenica (P.K.)	Suva Reka	• Kamenolom	Prirodni rezervat
3.	Gadimska pećina	Lipljan	• Hotelski objekat • Radovi u unutrašnjosti pećine	Prirodni spomenik
4.	Bifurkacija reke Nerodimka	Uroševac	• Hotelski objekat	Prirodni rezervat
5.	Izvor Belog Drima i Pećina Radavca	Peć	• Hotelski objekat • Otvaranje kanala za HC	Prirodni spomenik
6.	Tok reke Miruše	Mališevo	• Brana na rečnom koritu	Prirodni spomenik
7.	Regionalni park Grmija	Priština	• Hotelski objekat • Antena mobilne telefonije • Fontana • Sportski tereni za decu	Regionalni park
8.	Rugovska klisura	Peć	• Hotelski objekat	Prirodni spomenik
9.	Regionalni park Miruša	Klina	• Hotelski objekat	Regionalni park

Izvor: Inspektorat MŽSPP

6.7. PREDLOŽENE ZONE ZA ZAŠTITU

Tokom perioda 2002 – 2006. godine Kosovski Institut za zaštitu prirode je priznao i evidentirao nove prirodne vrednosti za 19 opština. U toku ovog procesa su predložene preko 200 novih zona za zaštitu različitih kategorija zaštite, većina od njih prirodni spomenici sa botaničkim, hidrološkim, geomorfološkim karakterom itd.

Tokom perioda 2006-2009. godine broj zaštićenih zona je u znatno porastao. Od predloženih zona uzete su pod zaštitom 58 njih: 11 u opštini Glogovac, 13 u opštini Srbica, 5 u opštini Klina, 14 u opštini Suva Reka i 15 u opštini Istok.

2003. godine je počela inicijativa za proglašenje pod zaštitom još jednog drugog Nacionalnog parka "Prokletije ". KIZP u saradnji sa Univerzitetom Prištine i drugim institucijama, je pripremio stručno obrazloženje. Očekuje se usvajanje zakona o proglašenju teritorije "Prokletija" nacionalnim parkom na površini od 60.000. Stavljanjem pod zaštitu ove i ostalih predloženih zona, zaštićena površina na Kosovu bi se znatno povećala.

U daljem obrađivanju su ostale još 159 druge predložene zone.

Tabela 6. Predložene zone za zaštitu prema opštinama

Br.	Opština	Broj predloženih zona	Godina priznanja
1.	Gnjilane	12	2002
2.	Mališevo	13	2002
3.	Dakovica	28	2003
4.	Obilić	6	2003
5.	Vučitrn	17	2003
6.	Orahovac	7	2004
7.	Podujevo	9	2004
8.	Mitrovica	14	2005
9.	Vitina	15	2005
10.	Kosovo Polje	1	2005
11.	Lipljan	24	2006
12.	Štimlje	10	2005
13.	Leposavić	1	2005
14.	Zvečan	2	2005
	Ukupno	**159**	

“Prokletije”, Predloženi nacionalni park

Inicijativa za proglašenje “Prokletija” nacionalnim parkom je počela 1970. godine od strane Zavoda za zaštitu Kulturnih Spomenika i nastavljena je ponovo 1985. godine od strane Kosovskog zavoda za zaštitu prirode.

Prema ovoj inicijativi Nacionalni park “Prokletije” bi obuhvatio delove teritorije opštine Peć i Dečani. Pošto opština Dečani nije dala saglasnost za ovo, odlučeno je da se samo deo koji pripada opštini Peć proglasi nacionalnim parkom i istovremeno je pripremljena “Studija za opravdanje proglašenja Prokletija u opštini Peć Nacionalnim parkom”. Međutim i ova inicijativa nije bila uspešna u finaliziranju proglašenja.

2002. godine, Kosovski institut za zaštitu prirode ponovo je pokrenuo proglašenje “Prokletija” nacionalnim parkom. Prema ovoj inicijativi, bilo je predviđeno da nacionalni park obuhvati delove teritorija opština Peć, Istok, Dečani i Đakovica. Skupštine pomenutih opština nisu dale saglasnost[13] za ovu inicijativu.

Tokom 2003. godine je pripremljena studija “Studija za opravdanje proglašenja “Prokletija“ nacionalnim parkom i istovremeno je pripremljen i nacrt zakona za to. Inicijativu su podržale i Vlada i Skupština Kosova na sednici održanoj 3.4.2003. Međutim kasnije nacrt zakona nije dobio potrebnu podršku.

Ali ovo je i dalje cilj Ministarstva sredine i prostornog planiranja. 2009. godine je ponovo formirana radna grupa za izradu nacrta zakona za proglašenje “Prokletija” nacionalnim parkom.

Takođe nije nedostajala ni inicijativa civilnog društva. Decembru 2009. godine je počeo projekat “Prokletije – Nacionalni park, pro et contra”. Projekat je finansijski podržan od strane Kosovske fondacije za otvoreno društvo KFOS, a izvršava ga Regionalni centar za sredinu REC, kancelarija na Kosovu.

Jedan od najvećih problema na teritoriji “Prokletija” predstavlja nekontrolisana seča šuma što ima nenadoknadive posledice i koja se osim gubitka mase drva, direktno odražava i na remećenje ekosistema, ugrožavanje životinjskog sveta, razaranju pejzaža, pojavu erozije itd.

Drugi problem je i nedostatak prostornog i razvojnog plana zona, gradnja hotelskih objekata itd.

Gradnja je najčešća u turističkim zonama: u Rugovskoj klisuri, Boge, Lečinat, itd.

---

13 SO Peć Rešenje br.352-5339/2002; SO Deçani-01/63, 3 Septembar 2002; SO čakovica-Rešenje 01Br. 372/2002; SO Istok-Burim- Saglasnost 01 br. 41/2002

UNMIK

NATIONS UNIES

UNITED NATIONS

VENDIM

KUVENDI KOMUNAL, PEJË

REKOMANDIM

KUVENDI KOMUNËS RUGO

PËLQIM

KUVENDI KOMUNAL – GJAKOVË

VENDIM

Arsyetim

7. BIODIVERZITET

Mrki medved *(Ursus arctos)*

Dužina: do 2m, **težina:** 150-250 kg.
Opis: Mrki medved je jedan od najvećih mesojeda i od najprostranjenih na svetu.
Status: Uopšteno, se smatraju ugroženim i zakonom zaštićeni. i na Kosovu, mrki medved je zaštićen zakonom. Populacije su uglavnom male i nalaze se u zonama koje su ostavljene u svojem divljem stanju, ali koje su opkoljene zonama sa ljudskim aktivnostima. Kao životinje koje jedu sve, mrki medvedi se upućuju prema zonama gde mogu da nađu hranu koja se konzumira od ljudi. Pretnje za medveda su lov i fragmentacija staništa.
Rasprostranjenost i stanište: Ova vrsta je rasprostranjena u severnoj, istočnoj i južno-istočnoj Evropi. U regionu, rasprostranjenost mrkog medveda pripada istom kao i rasprostranjenost šuma bukve. Kod nas, osim na šar planini i Prokletijama nalazimo ga i u drugim šumskim zonama pokrivenim šumama i žbunjem.
Ishrana: Medvedeva hrana je jako različita i sadrži trave, zelje, korenje, šumske kupine, ptičja jaja i male životinje, med i voće.
Ponašanje: Uopšteno, mrki medved se kreće noću ali ponekad i danju. Iako nisu potpuno letargični i mogu se lako probuditi, oba pola su skloni da budu u zaštićena mesta kao što su pećine tokom zimskih meseci. Mrki medvedi su uglavnom plašljivi ali mogu postati agresivni u zaštiti svojih mladunaca.
Umnožavanje: Umnožavanje se dešavaju od Maja do Jula. Rađaju se u Januaru i početkom Februara kad je majka u letargičnom stanju i rodi 3 do 10 mladunaca.
Zov: Režanje.

Ris *(Lynx lynx)*

Dužina: 80-130 cm, **težina:** 32 kg.
Opis: Velika mačka sa kratkim repom i kafenim pegama na crvenkastom krznu. Mladi se lako razlikuju od drugih vrsta mačaka po punđama koje imaju do ušiju koje drže nagore.
Status i stanište: Retka vrsta i u opasnosti od nestanka. Male podpopulacije, koje su ostale u Centralnoj Evropi, su izolovane i pate of fragmentacije staništa. Na Kosovu uživaju status zakonske zaštite kao retka i ugrožena vrsta.
Rasprostranjenost i stanište: U Centralnoj Evropi ova vrsta nadživi samo u nekim regionima. Jedan on regiona Centralne Evrope koji je poznat po prisutnosti ove vrste je deo Dinarskih šuma na Kosovu (Rusenički rezervat u NP "šar planina "), Albaniji, Republici Makedoniji i u Grčkoj. Balkanski Ris ima veoma malu populaciju sa manje of 100 njih. Na teritoriji NP "šar planina" se nalazi rezervat striktno Rusenički gde se nalazi ova retka vrsta.
Ponašanje: Kreću se samo noću i sami. Kada mu nedostaje hrane, traži je na površini od oko 30 km. Ne migrira i ne pada u letargiju.
Ishrana: Ris se hrani životinjama sa kopitama, drugim malim životinjama ali i pticama koje ubija jednim ujedom u grlo.
Umnožavanje: Umnožava se jednom godišnje, početkom proleća. Rodi 1-4 slepih mladunaca, koji su zaštićeni krznom, i koji sazrevaju u drugoj godini.
Zov: Retko se čuje. Mačje hrkanje i rikanje.

Divokoza
(Rupicapra rupicapra)

Dužina: 1.1-1.8 m, **težina:** 35-50 kg.
Opis: običan je stanovnik visokih zona regiona koji se nalazi u izolovanim kolonijama. Odrasli ove vrste koji liče na kozu imaju dva kratka roga, belo lice sa dve crne crtice (šare). Leti krzno je mrko otvorene boje dok zimi postaje gotovo crne boje.
Status: Populacija ovih divokoza je mala i ugrožena od konzumiranja za meso, kao od ljudi isto i od pasa, fragmentacije staništa i turističkih aktivnosti. Kod nas uživa zakonsku zaštitu kao retka i ugrožena vrsta.
Rasprostranjenost i staništa: Rasprostranjena u Evropi. Podvrsta Balkana (Rupiccapra rupicapra balcanica) živi u većini šumskih regiona Kosova, uglavnom u šarskim planinama i na Prokletijama (Rezervat Kožnjera). Broje se do stotina. žive u planinskim masivima, strmine, krševima i šumama ali i u alpinskim pašnjacima, mešovitim šumama i zonama zasađenim četinarima.
Ishrana: Uglavnom se hrane lišćem, travom, plodovima itd.
Ponašanje: Divokoze su druželjubive, žive u malim čoporima tokom leta, dok zimi se skupljaju u čoporu od preko stotinak njih. ženke i mladunčad se nalaze u čoporu od 5-30 životinja, dok odrasli muškarci vole da ostanu sami tokom većeg dela godine. Divokoza ne migrira i ne pada u letargiji.
Umnožavanje: Množi se jedanput godišnje, u proleće. Rađa 3-12 jarića koji se brzo razviju i prate odraslu kozu. Osamostale se u drugoj ili trećoj godini i žive do 20 godina.
Zov: Ima zov koji je sličan onom od domaće koze.

Šumski orao
(Aquila chrysaetos)

Dužina: 76-89 cm, **otvorena krila:** 190-227 cm.
Opis: dobro poznata ptica mesožder, koja se uglavnom sreće u šumskim predelima regiona. Ima dobre leteće sposobnosti i veliku brzinu manevriranja. Lako se uočava čak i iz daleka zahvaljujući vratu i dugom i širokom repu kao i dužini krila. Odrasli imaju žuto perje na vratu i glavi i potpuno su kafane boje sa bledim šarama na gornjoj strani krila. Mali imaju bele pege na krilima i na repu, što ih lako razlikuje od odraslih.
Rasprostranjenost i stanište: žive u šumskim predelima i po krševima. Kod nas i nalazimo u šarskim Planinama i Prokletijama.
Umnožavanje: Množe se po krševima i velikim drvećem. ženka snosi dva jaja, sa kafenim pegama. Gnezde se u aprilu i grejanje jaja traje oko šest nedelja. U većini slučajeva samo jedan od mladih preživi prvih 11 nedelja i postigne potpun rast.
Ishrana: Uglavnom se sastoji od zečeva i jarebica ali i od crknutih životinja, sitnijih životinja.
Zov: U vidu ”kjek-jek-kjek...”.

Divlji petao
(Tetrao urogallus)

Dužina: 60-87 cm, **otvorena krila:**87-125 cm.
Opis: Veoma velike ptice. Uspinjući se u letu sa velikom bukom krila. Letovi su kratki, brzi i u pravoj liniji. Divlji petao je poznat zbog zapanjujućeg flirtovanja muškaraca, držanje vrata pravo i repa podignutog kad igra. Muškarac ima težak kljun, žute boje. ženke su braon boje sa crnim linijama na grudima.
Rasprostranjenost i stanište: Kod nas žive po četinastim ili mešanim šumama, zonama sa starim borovima u krševima kao šar i Prokletije. Na kraju proleća se spuštaju po livadama gde muškarci igraju svoje parade.
Umnožavanje: Prave gnezda krajem aprila. ženka snese 7-11 jaja, inkubacija traje 24 - 26 dana i ptići su u stanju da lete kratko kad napune 2-3 nedelje. U stanju su da potpuno lete nakon 2-3 meseca.
Ishrana: Jedu četinje, lišće i cveće.
Zov: Uveče se čuje pjesma "ko-krekkorok". Muškarci se odazivaju sporije i sa ponavljanjem "grak". Celi zov traje 5-7 sekundi i može se čuti do 200-300 m.

Bela roda
(Ciconia ciconia)

Dužina: 100 - 115 cm, **raširena krila:** 195 - 215 cm.
Opis: Jasno se razlikuje od ostalih vrsta porodice čavki zbog belog tela, crnih šara na krilima, i crevnim kljunom i nogama. U letu je fantastičan sa vidljivim prstima. Bele grudi. Voli ravan let i najbolje upotrebljava tople vazdušne struje.
Rasprostranjenost i stanište: Ptica koja gnezdi i koja se dosta lako nalazila tokom 50 – 60 god, naročito u dolinama. Nalazi se često u poljoprivrednom zemljištu i po močvarama. Viđa se u malim grupama tokom jesenje selidbe.
Umnožavanje: Na Kosovu se još ne zna tačan broj gnezda bele rode. Gnezda gradi na vrhu visokih objekata, visokom drveću ili po dalekovodima. Gnezda su prevelika i sastavljaju se ukrštanjem grančica. Snose 3-5 bela jaja koja se izležu nakon 33-34 dana. Ptići postignu let posle 56-64 dana.
Ishrana: Se uglavnom sastoji od malih životinja kao što su žabe, zmije, ribe, malih glodara, crva, malih ptica itd
Zov: Uglavnom tih, sa jakim udaranjem kljuna, pogotovu kad se partneri sretnu u gnezdu.

7.1. STANJE BIODIVERZITETA

Geografska pozicija, geološki, pedološki, hidrološki faktori, reljef i klima, su neki od faktora koji su omogućili da Kosovo ima bogate krajeve i biološki diverzitet.

Stanje flore i vegetacije

Najvažnije zone za floru Kosova se smatraju šar planina, Prokletije, Paštrik, Koritnik itd

Na osnovu dosadašnjih istraživanja flore evidentirano je preko 1800 vrsta biljaka vaskularne flore, iako se pretpostavlja da je njihov broj veći (oko 2.500). U okviru istraživanih vrsti, nekih 200 njih su endemične, endemoreliktne i subendemične. Naročito je važna grupa lokalnih endemika, broj kojih je još uvek nedefinisan u potpunosti, neke od kojih imaju ograničenu rasprostranjenost.

Iako je fitodiversitet Kosova vekovima korišćen, zabrinjavajuće je da u zadnje vreme ovaj način korišćenja je neracionalan i bez planiranja, što u buduće može imati nepredviđene posledice. Velike štete se uzrokuju flori medicinskih, aromatčnih i industrijskih biljaka od strane njihovih sakupljača.

Stanje faune

U faunističkom aspektu Kosovo se karakteriše sa velikim brojem vrsti iako istraživanja u ovom pravcu nisu završene. Najbogatije oblasti sa faunom na Kosovu su svi šumski masivi Kosova ali vredi spomenuti: Šar Planine i Prokletije. Računa se da na Kosovu žive oko 250 vrsta kičmenjaka, 200 vrsti leptira i preko 500 taksona vodenog makrobentosa.

Istaživanje riba

Uprkos bogatoj mreži reka Kosova još nema potpun inventar vrsta riba, zbog manjka ihtiofaunističkih istraživanja. Do danas su izvršena istraživanja jednog broja reka na Kosovu i evidentirano je ukupno 30 vrste riba. Od njih je u reci Beli Drim prisutno 18 vrsta riba[14], a u reci Lap 12 vrsta[15], dok u reci Drenica 17 vrsta[16].

14 Grapci – Kotori, L. (2006) Utical ekoloških faktora na dinamici populacije vrste riba u reci Beli Drim, doktorska disertacija, UP-FSHMN, Priština

15 Gashi, A. (2006) Biocenološka i ekološka analiza makrozoobentosti i nektona reke Lap, doktorska disertacija, UP-FSHMN, Priština

16 Maxhuni, Q. (2009) Uticaj ekoloških faktora na dinamiku populacija riba rijeke Drenice, magistarski rad, US – PMF, Sarajevo

Tabela 7. Vrste riba evidentirane na rekama: Beli Drim, Lap i Drenica

Naziv vrste		Beli Drim	Lap	Drenica
1. Salmo trutta m. Fario		+	+	
2. Oncorhynchus mykiss		+		
3. Salmo marmoratus		+		
4. Leuciscus leuciscus		+		
5. Barbus barbus		+	+	
6. Ctenopharyngodon idella		+		
7. Squalius cephalus		+	+	+
8. Leuciaspius delincatus		+	+	+
9. Gobio gobio			+	
10. Gobio obtusirostris		+		+
11. Stizostedion lucioperca		+		
12. Anguilla anguilla		+		
13. Cottus gobio		+		
14. Rutilus rutilus				+
15. Alburnoides bipunctatus				+
16. Barbus balcanicus				+
17. Phoxinus phoxinus				+
18. Rhodeus amarus				+
19. Carassius gibelio		+	+	+
20. Chondrostoma nasus		+	+	+
21. Cyprinus carpio		+	+	+
22. Alburnus alburnus				+
23. Scardinius erythrophthalmus		+	+	+
24. Cobids elongatoides				+
25. Barbatula barbatula				+
26. Silurus glanis				+
27. Perca fluviatilis		+	+	+
28. Tinca tinca			+	
29. Vimba vimba			+	
30. Misgurnus fossilis		+		

• **Biodiverzitet močvare Henca** [17]

Tokom 2008 – 2009 god je istraživana prva močvara na Kosovu. To je močvara Henca sa površinom od preko 50 ha. Stvorena je veštački krajem 60tih godina prošlog stoleća sa ciljem uzgoja ribe šarana. Zbog prirodnih sukcesija tokom četrdesetak godina ona je dobila potpuni karakter močvare i danas je pogodan biotip za razne vrste biljaka i životinja. Tu su identifikovana 19 vrsti vaskularnih biljaka a od životinjskog sveta: 4 vrsta riba, 2 vrste vodozemaca, 3 vrste reptila, 41 vrsta ptica, 2 vrste sisara i 8 vrsti leptira familije odonata. Ali smatra se da je ovaj broj mnogo veći.

Slika 37. Nadgledanje ptica u močvari Henca, pored aerodroma Prištine

•Aktivnosti u okviru projekta ptičijeg gripa u okviru saradnje sa službenicima Agencije za veterinu i ishranu kao i sa onima iz FAO

Tokom 2008-2009 god u okviru projekta za Ptičiji grip u saradnji sa službenicima Agencija za veterinarstvo i ishranu kao i sa onima iz FAO realizovano je nadgledanje nekih lokacija (staništa) sa divljim pticama selicama i domaćim kao: močvara Henca, Batlavsko jezero, Badovac i Radonić, kao i nekoliko glavnih reka: Beli Drim, Sitnica itd.[18]

17 Sherifi, Y., Bego, F., Mustafa, B., Etemi, F., Veselaj, Z. (2010): Doprinos predstavljanju biodiverziteta močvara i značaj zaštite istog na Kosovu, 4-a mečunarodna konferencija naučnika BALWOIS 2010, Ohrid, Republika Makedonija

18 Maxhuni, Maxhuni, Q. (2009): Neki aspekti faune ptica na Kosovu, Konferenciaj mečunarodne grupe za ispitivanje voda, 18 – 21 septembar 2009. godina, Texel, Holandija Q. (2009):.

8. REGIONALANE I MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI I INICIJATIVE

Balkanski Park Mira

Prema IUCN, pogranični parkovi se definišu kao; "pogranične zaštićene zone koje su formalno posvećene za zaštitu i pažnju zbog biološke mnogovrsnosti, kulturnih i prirodnih naslednih vrednosti kao i promocije mira i saradnje".

Inicijativa za stvaranje međugraničnog parka na trouglu granice Kosova – Albanije – Crne Gore, je potekla od civilnog društva i nevladinih organizacija. U okviru aktivnosti i angažovanja za osnivanje ovog parka treba istaći opunomoćenje asocijacija za sredinu tro-granične zone poznatih kao "Koalicija Međugraničnog Parka u Balkanu".

Ove površine su ugrožene od depopulacije, te imenovanje ovih površina kao zaštićene međugranične zone bi bilo dobrodošlo za lokalno stanovništvo da preko ekoturizma i drugih dobiti ostane na ovim prostorima što je jedan od ciljeva stvaranja ovog mečugraničnog parka. Osim ovoga Park bi podstaknuo strane investitore i istovremeno bi osigurao bolju zaštitu prirodnog i kulturnog nasledstva.

Sastanci raznih nivoa su se održali na sva tri mesta i postignuta je saglasnost i podrška te je dobilo podršku od stane donatora kao što su: GTZ, UNEP, IUCN, REC, KFOS itd.

Inicijativa za evropski zeleni pojas

Kancelarija programa za južno-istočne Evrope IUCN, u saradnji sa lokalnim partnerima za Kosovo, Albaniju i Makedoniju kao i podržana od strane ENVSEC, ostvarila je projekat "Civilno-vojna saradnja za podsticanje očuvanja prirode tokom "Evropskog Zelenog pojasa" (Južno-Istočna Evropa)" na tromeđi Kosova, Albanije i Makedonije. Projekat je ostvaren u toku 2008 i finansiran je od Savezne Nemačke Agencije za zaštitu prirode (BfN). Glavni cilj ovog projekta je bio da se približe civilni i vojni sektori, kombinirajući zaštitu prirode sa zaštitom mira u tročlanoj zoni, koja formira deo integralne ekološke mreže Evropskog Zelenog Pojasa[19].

Evropska inicijativa zelenog pojasa ima za viziju ostvarivanje ekološke mreže koja ide od Baltičkog do Crnog mora, obuhvatajući niz najvažnijih staništa u oblasti biodiverziteta i takoreći sve biografski nestale regione Evrope.

19 http://www.europeangreenbelt.org/

Slika 38. Učesnici ovog projekta tokom obuke u Kuksu

Tokom izvođenja ovog projekta zajedno su se sastali akteri za zaštitu prirode, vojska i granična policija i predstavnici lokalnih vlada da raspravljaju o zajedničkim interesima za očuvanje prirode kao i pronalaženje puteva saradnje između njih. To se ostvarilo pomoću sastanaka i treniranja sa gore pomenutim učesnicima u vezi ekoloških i socijalno-političkih pitanja graničnog regiona.

Organizovane aktivnosti u okviru ove podrške

- Radni sastanak sa identifikovanim učesnicima iz tri zemalja učesnica u projektu kao i međunarodnim zastupnicima projekta, u Skadru 22-23 Septembra 2008.
- Treniranje učesnika odgovornih za pograničnu zonu projekta u Kuks 23-24 Oktobra 2009.
- Treniranje učesnika odgovornih za pograničnu zonu projekta u Mavrovo (Makedonija) 29-31 oktobra 2009.
- Treniranje učesnika odgovornih za pograničnu zonu projekta u Prevalac (Kosovo) 3-4 novembra 2009.

Kao proizvod ovih treniranja u okviru ovog projekta je i štampanje materijala sa ekskurzije koji ima za cilj da služi kao predmet za uživanje i zaštitu prirode regiona, koja predstavlja jedno zajedničko bogatstvo naroda koji tu žive. Ovo izdanje ima za cilj da izađe u susret graničnoj policiji, licima koji su zaduženi za konzerviranje prirode kao i lokalnim vlastima u Albaniji, Kosovu i Makedoniji stavljajući im na raspolaganju jednu stvar za saradnju u oblasti konzerviranja prirode u međugraničnim regionima. Izdanje ima za cilj da bude instrument za uživanje i zaštitu prirodnih vrednosti u zajedničkim

graničnim zonama i koja istovremeno sudeluje i u Zelenom Pojasu jugoistočne Evrope, kao i u uvećanju nivoa svesti o prirodnim vrednostima regiona kod članova granične policije i drugih aktera.

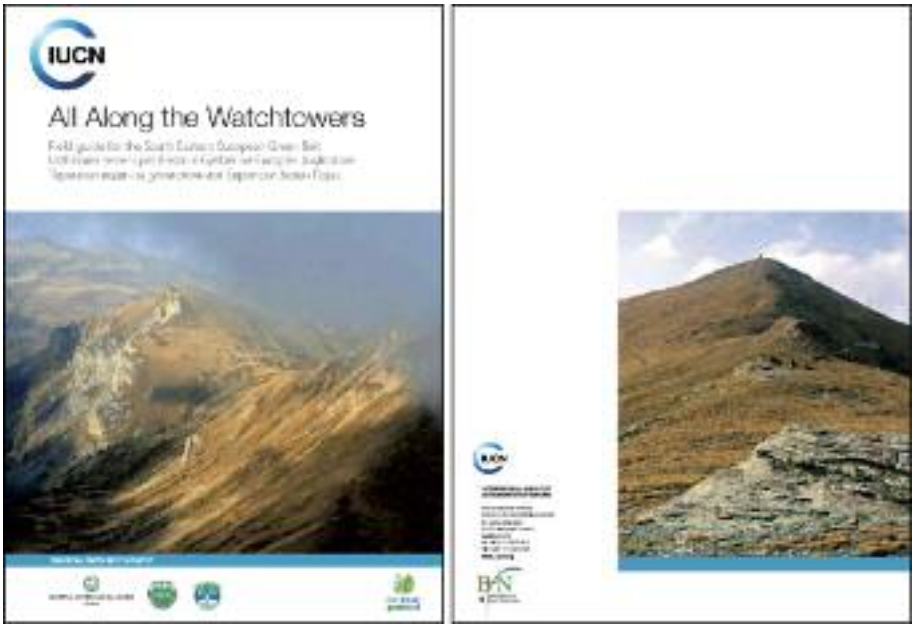

Mreža zelenih zona koja se sastoji od zaštićenih zona će doprineti na očuvanju biodiverziteta – inicijalno usaglašavajući metoda menadžmenta sa obe strane granice. Zeleni pojas ujedinjuje nacionalne parkove, prirodne parkove, biosferičke rezervate i zaštićene međugranične zone, kao i one koje su nezaštićene tokom kroz granice i podržava inicijative za regionalni razvoj koji se osniva na očuvanju prirode.

Sama inicijativa se nadgleda od strane koordinatora IUCN za zeleni pojas. Regionalna kancelarija IUCN za Evropu, sa sedištem u Briselu, služi kao Sekretarijat Evropske inicijative zelenog pojasa. Kao ključna tačka 23 zemlje koje su učlanjene u Inicijativu zelenog pojava služe međunarodni organi ovlašćeni od strane određenih državnih agencija za očuvanje prirode i regionalni razvoj.

Priznajući takvu strukturu, inicijativa pridaje potreban značaj činjenici da zeleni pojas može biti od posebne vrednosti za učesnike ove inicijative.

GeoTrip-2009 "Prokletije" organizovano od ProGEO - Albanija u saradnji sa ProGEO - Kosovo

Prokletije, sačinjavaju veličanstveni Alpski geopark koji se prostire u tri države: Albaniji-Kosovu-Crnoj Gori. Geoekskurzija 2009 je ostvarena na pragu finalnog sastanka Planete (IYPE) koji se održavao 20-22 novembra 2009 u Lisabonu, Portugal. Jedinstvenost GeoTrip-a 2009 je zajednička organizacija sa članovima ProGEO iz Albanije i sa Kosova. GeoTrip 2009 je organizovan u obliku trodnevnog Projekta u Prokletijama albanskih Alpa i na krajnjem severu istih, na teritoriji Kosova. Geoekskurzija "Geo Trip 2009" je podržana i od strane Albanske geološke službe.

Raspored GeoTrip 2009 je bio Skadar-Koman, Bajram Cur-Valbona, Rugovska klisura, izvor Belog Drima, izvor Istoka, Termalni izvor Banja, Vodopadi Miruše i Gadimska pećina.

Sl. 39. Učesnici "GeoTrip 2009" iz ProGEO-Albania i ProGEO-Kosova

Učestvovanje u okviru aktivnosti MAB-UNESCO

Od 11-15 novembra 2008. u Nacionalnom parku centralnog Balkana u Republici Bugarskoj održan je Međunarodni seminar sa ulogom očuvanja prirode preko MAB-a u jugoistočnoj Evropi. Organizator je bila kancelarija UNESCO - BRESCHE Italije u saradnji sa Ministarstvom životne sredine Bugarske i Komitetom MAB za Bugarsku. Poseban značaj uključenja Kosova u ove sastancima je bilo uključenje Kosova u tokove država članica jugoistočne Evrope kao i dobijanje iskustva za unapređenje očuvanja prirode.

Sl. 40. Učestvovanje u aktivnosti MAB-a

Obeležavanje 22. maja – Međunarodnog dana biodiverziteta

Sa motom “Biodiverzitet, osiguranje života za naš svet koje se menja”, Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja, odnosno Kosovska Agencija za zaštitu sredine u saradnji sa Asocijacijom za Kulturu i Obrazovanje - AKEA, tokom 2009 je slavilo 22 maj, Svetski dan Biodiverziteta.

Proslava ovog dana na Kosovu je imalo cilj senzibilizaciju javnosti da ne smatraju biodiverzitet samo kao vrednost za konzumiranje i kratkotrajnu i direktu upotrebu nego i da smatraju njegovo očuvanje i zaštitu kao moralnu obavezu, tako da budućim generacijama ostavljamo ovu sredinu isto tako bogatu kako što smo je nasledili od naših prethodnika.

Ovom prilikom, osim poruka od predstavnika vladinih i nevladinih organizacija za životnu sredinu, prikazane su i prezentacije od posebnog značaja za biodiverzitet. Takođe su distribuisani posteri i brošure posebno pripremljene za ove aktivnosti, a organizovana je jedna izložba sa slikama od vrednosti biodiverziteta Kosova.

Sl. 41. Slike sa obeležavanja dana biodiverziteta

9. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

PRAVNI OKVIR

Tabela 8. Zakoni usvojeni od Skupštine Kosova koje se povezuju sa sredinom

Ime zakona	*Br. Zakona*	*Dt.usvajanja*	*Br. i dt proglašenja*
ZAKON O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE	2002/06	16.01.2003	2003/09 15.04.2003
ZAKON O ŠUMAMA KOSOVA	2003/09	13.02.2003	2003/06 20.03.2003
ZAKON O PROSTORNOM PLANIRANJU	2003/14	03.07.2003	2003/30 10.09.2003
ZAKON O PESTICIDIMA	2003/20	16.10.2003	2003/35 06.12.2003
ZAKON O ENERGIJI	2004/08	29.04.2004	2004/21 30.06.2004
ZAKON O VODAMA	2004/24	08.07.2004	2004/41 14.10.2004
ZAKON O ZASTITI VAZDUHA	2004/30	28.07.2004	2004/48 25.11.2004
ZAKON O STOČARSTVU KOSOVA	2004/33	08.09.2004	2004/39 14.10.2004
ZAKON O NAVODNJAVANJU POLJOPRIVREDNIH ZEMLJIŠTA	02/L -09	23.03.2005	2005/49 25.11.2005
ZAKON O ZAŠTITI PRIRODE	02/L -18	23.03.2005	2006/22 24.04.2006
ZAKON O POLJOPRIVREDNOM ZEMLJIŠTU	02/L -26	24.06.2005	2006/37 23.06.2006
ZAKON O OTPADU	02/L -30	22.07.2005	2006/31 05.06.2006
ZAKON O LOVU	02/L- 53	16.12.2005	2006/41 11.08.2006
ZAKON O HIDROMETEOROLOŠKOJ DELATNOSTI	02/L- 79	15.06.2006	2007/02 09.01.2007
ZAKON O KULTURNOM NASLEĐU	02/L- 88	09.10.2006	2006/52 06.11.2006
ZAKON O ZAŠTITI BILJA	02/L- 95	22.12.2006	2007/06 31.01.2007
ZAKON O ZAŠTITI BILJNIH SORTI	02/L- 98	26.01.2007	2008/24 16.05.2008
ZAKON O ZASTITI OD BUKE	02/L-102	30.03.2007	2008/15 17.03.2008
ZAKON O PČELARSTVU	02/L-111	30.03.2007	2008/05 06.02.2008
ZAKON ZA HEMIKALIJE	02/L-116	27.04.2007	2008/08 06.02.2008
ZAKON O ORGANSKOJ POLJOPRIVREDI	02/L-122	17.09.2007	2008/02 08.01.2008
ZAKON O PROIZVODIMA ZA ZAŠTITU BILJA	03/L-042	07.11.2008	Dekret br. DL-061-2008
ZAKON KOJIM SE MENJA ZAKON O PROSTORNOM PLANIRANJU	03/L-106	10.11.2008	Dekreti br. DL-065-2008
ZAKON O HRANI	03/L-016	12.02.2009	Dekreti br. DL-004-2009
ZAKON O STRATEŠKOJ PROCENI ŽIVOTNE SREDINE	03/L-015	12.02.2009	Dekreti br. DL-003-2009
ZAKON O PROCENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU	03/L-024	26.02.2009	Dekreti br. DL-006-2009
ZAKON O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE	03/L-025	26.02.2009	Dekreti br. DL-007-2009
ZAKON O INTEGRISANOM SPREČAVANJU I KONTROLI ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE	03/L-043	26.03.2009	Dekreti br. DL-010-2009
ZAKON O BIOCIDNIM PROIZVODIMA	03/L-119	27.05.2009	Dekreti br. DL-014-2009
ZAKON O POLJOPRIVREDI I RURALNOM RAZVOJU	03/L-098	11.06.2009	Dekreti br. DL-015-2009
ZAKON O PRIRODNOM GASU	03/L-133	02.11.2009	Dekreti br. DL-030-2009

Tabela 9. Nacrti zakona

Naziv nacrta zakona	*Br. dt prijema*	*Dt.dostavljenja istog poslanicima*	*Prva rasprava*
ZAKON O ZAŠTITI OD NEJONIZIRANIH I JONIZIRANIH ZRAČENJA I NUKLERNOJ BEZBEDNOSTI	03/L-104 21.10.2008	22.10.2008	20.11.2008
ZAKON KOJIM SE MENJA ZAKON BR: 2003/3 O ŠUMAMA KOSOVA	03/L-153 12.05.2009	19.05.2009	25.06.2009
ZAKON O ZAŠTITI VAZDUHA OD ZAGAĐENJA	03/L-160 12.05.2009	15.06.2009	24.07.2009
ZAKON O RUDNICIMA I RUDAMA	03/L-163 12.05.2009	17.06.2009	09.07.2009
ZAKON O TURIZMU I TURISTIČKIM USLUGAMA	03/L-168 20.05.2009	26.08.2009	17.09.2009

Administrativna naređenja

Drugi važni pod-zakonski akti su:

- Administrativno naređenje: O načinu i obliku za održavanje Centralnog Registra o zaštićenim zonama prirode (br.04/2006-MžSPP, septembar 2006)
- Administrativno naređenje: O načinu markiranja prirodnih zaštićenih zona (br.01/07-MžSPP , decembar 2006)
- Administrativno naređenje: Za planove upravljanja Zaštićenih zona prirode. (Br 11/07 –MžSPP, novembar 2007)
- Administrativno naređenje: Za kriterijume i procedure za korišćenje pećina
- Administrativno naređenje: Za izdavanje ekološke dozvole (Br.26/05-MžSPP, novembar 2005)
- Administrativno naređenje: O kriterijumima za određivanje Zaštićenih vodenih zona i njihove mere zaštite izvora pijaće vode (br.13/07-MžSPP)
- Administrativno naređenje: O primeni zakona za prostorno planiranje u vezi osnovnih elemenata o sadržaju prostornih planova za posebne zone (br.2005/42-MžSPP, mart 2005)
- Odluke o zaštićenim zonama

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja je u pripremi određenog broja nacrta zakona od velikog značaju za zaštitu prirode kao što su:

- Nacrt zakona o zaštiti prirode,
- Nacrt zakona o Nacionalnom parku “Šar Planina ”,
- Nacrt zakona o Nacionalnom parku “Prokletije”.

Strategija i plan delovanja za životnu sredinu

Vlada Kosova je juna 2004. godine usvojila strategiju Kosova za Sredinu, a na osnovu ovog dokumenta i obaveza koja proističu iz zakona za zaštitu sredine, tokom 2006 god je sastavljen i plan Kosova za delovanje u sredinama 2006 - 2010.

Glavni cilj ovog plana što se tiče zaštite prirode je bio: “ Stvaranje efikasnijeg zakonskog i institucionalnog sistema za očuvanje biodiverziteta i prirodnog nasledstva, kao i stavljanje pod zaštitom 10% teritorije Kosova".

Za postizanje ovog cilja, uprkos pripremanju nekolicine projekata, nijedan od njih do danas nije se počelo ostvarivati.

Tokom 2009 je takođe počelo pripremanje strategije i plana delovanja za biodiverzitet 2010 – 2020.

INSTITUCIJE ZA ZAŠTITU PRIRODE

Skupština Kosova

Najviši zakonodavni organ na Kosovu sastavljen je od 120 poslanika. U okviru Skupštine deluje funkcionalna komisija za sredinu i Prostorno Planiranje koja u 2005 godini se ujedinila sa komisijom za poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj sa 15 članova. Skupština usvaja Zakon za Zaštitu Prirode, proglašava Nacionalna parkove, usvaja Strategiju za zaštitu prirode, itd.

Vlada Kosova sastavljena od 18 ministarstva u čijem je okviru i Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja.

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja (MŽSPP) između ostalog je odgovorno da "sastavlja politike, primeni zakone i nadgleda aktivnosti za zaštitu sredine, obuhvatajući i vodene resurse, vazduh, zemlju, biodiverzitet".

U okviru MžSPP je i Direkcija nacionalnog parka šar planina šar koji se bavi upravljanjem teritorije Nacionalnog parka.

Nadgledanje primene ovog zakona i podzakonskih akata donetih na osnovu tog Zakona vrši Ministarstvo preko Inspektora za zaštitu prirode u okviru inspektorata životne sredine.

Kosovska agencija za zaštitu životne sredine

KAZžS je osnivana nakon usvajanja zakona za zaštitu sredine[20] od strane Skupštine Kosova. U okviru Agencije su: Kosovski institut za zaštitu životne sredine (KIZŽS) i Hidrometeorološki institut Kosova (HMIK). Dužnosti Agencije su nadgledanje sredine, informisanje javnosti i lokalnih institucija ali i onih međunarodnih za stanje sredine na Kosovu kao i istraživački i naučni projekti iz oblasti sredine.

Kosovski institut za zaštitu prirode

Je osnivan u 1974 god pod nazivom Zavod Kosova za zaštitu prirode. Prema zakonu za zaštitu prirode[21], institut izvršava stručne radove za zaštitu prirode u okviru AZŽSK kao što su:

- Sakupljanje i izrada podataka u vezi zaštite prirode;
- Sastavljanje određenih osnova za vrste biljaka, životinja, pečuraka, staništa i ekosistema;
- Nadgledanje stanja biološke raznolikosti i predlaganje mera za zaštitu prirodež

20 Zakon za zaštitu sredine 2003/9

21 član 9.2. Zakona o zaštiti prirode br.2006/22

- Sačinjavanje statističkih analiza, sastavljanje rezultata i izveštaja za stanje zaštite prirode;
- Primena međunarodnih akata za zaštitu prirode.

Tačnije ovaj institut ne funkcioniše, ali se zaštita prirode realizuje preko jednog sektora u okviru Kosovske agencije za zaštitu životne sredine.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, sastavlja politike za poljoprivredu, šumarstvo, lov, ribolov, itd.

Šumska agencija Kosova

ŠAK-a je odgovorno za pitanja u vezi regulisanja šuma i šumskog zemljišta, administraciju i upravljanje šumskog javnog zemljišta i šuma u Nacionalnim parkovima Kosova, osim onih pitanja koje zakon posebno određuje kao odgovornošću nekog drugog organa vlade.

Muzej Kosova – Sektor prirode u njenom okviru čuva prirodno nasledstvo Kosova.

Skupštine opština, u skladu sa zakonom za zaštitu prirode, strategijom i planom delovanja te dokumentima za prostorno planiranje obavezuju se[22] da: se brinu za očuvanje raznolikosti u svojoj teritoriji, da objave zaštićene zone koje su u njihovoj nadležnosti, da osiguraju uslove za zaštitu i očuvanje zaštićenih zona koje su pod njihovom nadležnošću, da učestvuju u sastavljanju planova za upravljanje zaštićenim zonama koje su u njihovoj nadležnosti, da informišu javnost za stanje prirode na njihovim teritorijama i preduzetim merama za očuvanje i njenu zaštitu, itd.

Naučne institucije

Akademija nauka Kosova i Univerzitet Prištine se bave naučnim istraživanjima i proučavanjima iz oblasti prirode i biodiverziteta.

Organizacije civilnog društva za pitanja životne sredine

Prema zadnjim procenama sačinjenim 2006. godine, zaključuje se da je na Kosovu registrovano 30 aktivnih NVO za sredinu. Prema prostiranju ove NVO dolaze iz 15 opština Kosova, a najviše su aktivne u Prištini. Prema ovoj proceni, u polovini opština Kosova uopšte nema registrovanih NVO za sredinu.

Uprkos znatnom broju NVO za sredinu, skoro nijedna od njih nema svoj program koji je orijentisan same za zaštitu prirode i biodiverziteta.

22 član 10 ZZS 2006/22

10. PROBLEMI i PREPORUKE

Problemi:

- Nedovoljna primena postojećih zakona;
- Nezadovoljavajuće premeštanje Direktiva za ptice i staništa u Zakonu o prirodi;
- Nedostatak strategije i plana delovanja za prirodu i biodiverzitet;
- Nedostatak jedne institucije koja se isključivo bavi zaštitom prirode (Institut za zaštitu prirode);
- Nedostatak organa upravljanja za zaštićene zone;
- Nedostatak prostornih i planova upravljanja za zaštićene zone;
- Nekontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenim zonama;
- Nedostatak naučnih istraživanja za biodiverzitet;
- Nedostatak potpunog inventara za floru, faunu i staništa;
- Nedovoljan budžet za zaštitu prirode;
- Nedostatak dovoljnih kadrova za zaštitu prirode.

Preporuke:

- Usvajanje 3 nova zakona: zakona za zaštitu prirode, zakona za Nacionalni park “šar planina i onog za Nacionalni park “Prokletije”,
- Podrška istraživačkim projektima za inventarisanje vrsti i staništa, pećina itd.
- Sastavljanje Crvene Liste flore i faune;
- Podrška međugraničnim projektima za zaštitu prirode;
- Priprema prostornih i upravljačkih planova za zaštićene zone prirode;
- Sastavljanje programa i projekata za senzibilizaciju i povećanje svesti za zaštitu prirode
- Osnivanje koordinacione kancelarije za identifikaciju, ratifikaciju i primenu dokumenata i drugih međunarodnih dogovora za zaštitu prirode.

11. LITERATURA

1. Arkivi i IKMN-së (2004): Raportet, dokumentet dhe aktvendimet për zonat e mbrojtura,
2. Bajraktari, F. (2009): *Trashëgimia e natyrore në pellgun e lumit Mirusha,* (Punim Masteri), Prishtinë,
3. Bajraktari, F., Sherifi, Y., Berisha, A., Behrami, S., Maxhuni, Q. (2010): *Protected and proposed for protection hydric monuments in Kosovo 2002-2008*, The Fourth International Scientific Conference BALWOIS 2010, Ohrid, Re public of Macedonia
4. Behrami, S., Bajraktari, F., Maxhuni, Q., Abazi, Sh., Zogaj, N. (2007): *In ventory and protection of geo* – monuments in Kosovo, The 12 th Regional Conference on Geoconservation and ProGEO Working Group 1 Annual Meeting, Ljubljana, Slovenia, 5-9 September
5. Berisha, A., Bajraktari, F., Sherifi, Y., Hajdari, R. (2009): *Zonat e mbrojtura të natyrës dhe zonat e propozuara për mbrojtje në Kosove në periudhën 2000 - 2008, "Alb shkenca"*, Tetovë.
6. EKMN (1975): *Natyra e Kosovës, publikim për Bjeshkët e Nemuna*, Enti për Mbrojtjen e Natyrës së Kosovës, Prishtinë.
7. EKMN (1982): *Arsyeshmëria shoqërore e shpalljes së pjesës së Malit Sharr në Kosovë për Park Kombëtar,* Prishtinë,
8. EKMN (1985): *Studim mbi arsyeshmërinë e shpalljes së një pjese të Bjeshkëve të Nemuna Park Kombëtar,* Prishtinë.
9. Bajraktari, F. & *Maxhuni, Q. (2007): Caves - value and their protection in Kosova*, 13th International Cave Bear Symposium 20-24 September, Brno, Czech Republic
10. Gashi, A. (2006): *Analiza biocenologjike dhe ekologjike e makrozoobentosit dhe nektonit të lumit Llap,* disertacion i doktoraturës, UP - FSHMN, Prishtinë
11. Grapci – Kotori, L. (2006): *Ndikimi i faktorëve ekologjik në dinamikën e popullatave të llojeve të peshqve në lumin Drini i Bardhë,* disertacion i doktoraturës, UP - FSHMN, Prishtinë
12. http://www.aragonit-speleo.org/
13. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Malishevës*
14. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Gjakovës,*
15. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Skenderajt*
16. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Gjilanit;*
17. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Rahovecit,*

18. IKMN (2003): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Klinës,*
19. IKMN (2004): Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Drenasit,
20. IKMN (2004): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Istogut,*
21. IKMN (2004): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Podujevës*
22. IKMN (2004): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Mitrovicës*
23. IKMN (2005) *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Vitisë*
24. IKMN (2005): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Obiliqit*
25. IKMN (2005): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Vushtrrisë,*
26. IKMN (2005): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në teritorin e Komunës së Istogut,*
27. IKMN (2005): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Drenasit,*
28. IKMN (2005): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Malishevës,*
29. IKMN (2005): *Vlerat e trashëgimisë natyrore të Kosovës,*
30. IKMN (2006) *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Lipjanit,*
31. IKMN (2006): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Fushë Kosovës*
32. IKMN (2006): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Podujevës,*
33. IKMN (2006): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Obiliqit,*
34. IKMN (2006): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Klinës ,*
35. IKMN (2006): *Studimi i arsyeshmërisë për shpalljen e zonave te mbrojtura në territorin e Komunës së Skenderajt,*
36. IKMN (2007): *Raport i njohjes dhe evidentimit të vlerave të natyrës në territorin e Komunës së Shtimes*
37. Krasniqi, E., Berisha, A., Mala, Xh., Maxhuni, Q., Bajraktari, F., Hajdari, R., Hoti, H. (2007): *Stenoendemic species of Kosovažs flora,* 31st International Symposium on Vegetation in SE Europe, 04-06 July 2007 Prishtina, Kosova
38. Ligji për Mbrojtjen dhe Zhvillimin e Vlerave Natyrore dhe të Vlerave të Krijuara me Punë të Ambientit të Njeriut ("GZK" 39/88)

39. Ligji për Mbrojtjen e Natyrës (2005/02-L18) Rreg. nr. 2006/22 të datës 24.04.2006
40. Ligji për Parkun Kombëtar "Mali Sharr" GZK. 11/86, Kuvendi i Kosovës, Prishtinë,
41. Ligji për Themelimin e Entit Krahinor për Mbrojtjen e Natyrës ("GZK". 15/81)
42. Ligjin për Entin e Kosovës për Mbrojtjen e Natyrës dhe Mjedisit ("GZK"nr. 38/89)
43. Maxhuni, Q. (2009): *Some aspects of birds fauna in Kosovo*, International Wader Study Group Conference, 18 – 21 September 2009, Texel, Netherland
44. Maxhuni, Q. (2009): *Uticaj ekolo□kih faktora na dinamiku populacija riba rijeke Drenice,* magistarski rad, US – PMF, Sarajevo
45. Millaku, F. (1999): *Flora subalpike dhe alpine e Alpeve Shqiptare (Kosovë)*, disertacion i doktoratures UP- FSHMN, Prishtinë
46. MTI. *Regjioni turistik i Bjeshkëve të Nemuna,* 2007, Prishtinë, Broshurë
47. Pllana, R. Gashi, G., Bajraktari, F., Behrami, S. (2006): *Hidrologig Heritage in the System of Natural Values and its Protection in Kosova*, Balwois, Ohër
48. Pllana, R., Pruthi, V. (2003): *Raporti për shpellat ne Kosovë,* MMPH, Prishtinë
49. Pruthi, V., Restelica, S., Hajra, H., Bajraktari, F.(2005): *Shpella e Gadimes - Monument i veçantë,* 22-28, Maj, Sarajevë, Bosnje.
50. Rexhepi, F. (1986): *Flora e Maleve të larta të Kosovës*, ETMMK, Prishtinë.
51. Rexhepi, F. (1994): *Vegjetacioni i Kosovës* (1), UP, FSHMN, Prishtinë.
52. Sherifi, Y.(2010) Ekosistemi i Ligatinës në Henc / Radevë, mundësitë e menaxhimit të qëndrueshëm të sajë,Punim Master, UP-FSHMN, Prishtine
53. Sherifi, Y., Mustafa, B. (2002): *Disa veçori të faunës së Malit Sharr,* Studime Gjeografike, Nr. 14. Akademia e shkencave dhe Arteve të Shqipërisë,
54. Sherifi, Y., Mustafa, B. (2004): *Vështrim i shkurtër i faunës së Bjeshkëve të Nemuna (Alpeve Lindore shqiptare),* Studime Gjeografike, Nr. 15. Akademia e shkencave dhe Arteve të Shqipërisë
55. Shoqata e Ekologëve të Kosovës (2002): *Biodiversiteti i Gërmisë, vlerat dhe rreziqet që e kërcënojnë,* publikim, Prishtinë
56. Vendimi për ndarjen e seksionit për mbrojtjen e natyrës ("GZK". 42/74)
57. Veselaj, Z., Mustafa, B., Hajdari, A., Sherifi, Y. (2008): *Disa aspekte të kërcënimit të biodiversitetit në rezervatet strikte të natyrës në Kosovë,* Instituti Albshkenca Tiranë,
58. Veselaj, Z., Sherifi, Y. (2001): *Llojet e rralla bimore dhe shtazore të Kosovës,* Publikim Ekoklina & IMNMK, Prishtinë.

IZVEŠTAJ O STANJU PRIRODE
2008 - 2009

Izdavač:
Ministarstvo Sredine i Prostornog Planiranja
Agencija Kosova za zaštitu sredine
Institut Kosova za zaštitu prirode

Izveštaj pripremili:
Ylber Sherifi, *šef sektora za zaštitu prirode*
MSc. Fadil Bajraktari, *službenik za zaštićene zone*
Mr. sc. Qenan Maxhuni, *službenik za biodiverzitet*

Lektor:
Tone Buzhala - Gashi

Dizajn:
Ylber Sherifi
Arianit Dërguti

Omot i zadnja strana:
Photo from the front cover: Bekim Bytyqi (landscape from Sharri)
Photo from last page: Nexhmedin Ramadani (landscape from Sharri)

Štampano u štampariji:
IN Design

® Zabranjeno neovlašćeno umnožavanje i kopiranje

Priština, 2010

